

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Історичний факультет

Кафедра історії України

Кваліфікаційна робота

магістра

з теми **ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНЕ І КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЄ ЖИТТЯ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 30-ті рр. XX ст.: НА
МАТЕРІАЛАХ ГАЗЕТИ «КОЛГОСПНИК ПРИКОРДОННЯ»**

Виконала: здобувачка вищої освіти

II курсу, групи Ist1-M23

напряму підготовки

014 Середня освіта. (Історія)

Освітньо-професійна програма:

Середня освіта

Сальцин Дарія Русланівна

Науковий керівник:

доктор історичних наук, професор

Комарніцький Олександр Борисович

Рецензент _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ І. ІСТОРІОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА	7
1.1. Історіографія проблеми	7
1.2. Джерельна база дослідження.....	15
РОЗДІЛ ІІ. ПРЕСА ПРО ГРОМАДСЬКО- ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ КРАЮ	18
2.1. Розкуркулення та колективізаційні процеси на Кам'янецьчині.....	18
2.2. Хід збиральних та заготівельних кампаній на території краю.....	30
2.3. Кампанії мобілізації коштів на господарські потреби держави.....	46
2.4. Поширення опозиційних настроїв та боротьба з ними правлячого режиму	50
РОЗДІЛ ІІІ. ЗАКЛАДИ ОСВІТИ ТА КУЛЬТУРИ НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ	55
3.1. Діяльність закладів освіти на теренах Кам'янецьчини	55
3.2. Політосвітня діяльність та її вплив на життя громади регіону	64
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	80

ВСТУП

Актуальність теми. Засоби масової інформації стали невід’ємною частиною життя кожної людини і потужним інструментом ідеологічної політики будь – якої країни. Але якщо говорити про сьогодення, то кожна особа може обирати конкретне видання газет, журналів, книг звідки брати інформацію. Чого не скажеш за ХХ століття, коли вибір ЗМІ був не таким великим і редактора газети жорстоко контролювали та піддавали цензурі кожне слово. Адже зовсім скоро радянські партійні чиновники після створення СРСР зрозуміли, що газета це потужний інструмент впливу на людську свідомість й широкий майданчик для пропагандистських наративів, бо важливою властивістю будь-якої преси є її швидке поширення на різних географічних майданчиках.

Також однієї з причин такого широко впливу пролетарських ідей на думку населення, є те, що опубліковану інформацію важко перевірити на правдивість і легко перекрути або вирвати з контексту висловлювання, що б домогтись ширшого впливу на свідомість. Ще одним важливим інструментом є використання емоційного забарвлення, що допомагає людям відчутти причетність до якихось подій або викликати потрібні почуття такі як страх, радість, ненависть чи сум .

Бо коли людина вірить у певну ідею вона всіма силами буде її захищати та поширювати. Масове виробництво робить пресу дешевшою та доступною для більшості й дозволяє охопити будь-які соціальні класи та вікові групи, а контроль інформації дає змогу поширити «правильність» певних ідей, які вимагав уряд СРСР. Бо цензура дозволяє партапарату контролювати зміст публікацій у газеті та будь – які інші альтернативні погляди. Ще одним інструментом впливу газети на свідомість людини є ілюстрації, фото чи навіть карикатури, які створюють образи героя або ворога, «куркульського» саботажника й правильного трудового класу. Газети не лише показують життя

та внутрішню політику держави, а й створюють образ для іноземців про процвітаючу соціалістичну країну.

Дослідження громадсько-політичного та культурного-освітнього життя Кам'янець-Подільської області у 1930-х роках є надзвичайно важливим, цей період був одним із ключових у формуванні суспільних і культурних процесів на території України, адже зазнав сильних соціальних змін. Кам'янецьчина, як один із регіонів, який відчуває на собі весь вплив масштабних соціалістичних трансформацій, є цікавим об'єктом для вивчення взаємозв'язків між тоталітарною політикою та локальними особливостями регіонів.

1930-ті роки відзначились колективізацією, політизацією культури та освітніх осередків, масштабних репресій й одним із найстрашніших лих, що припало на українську історію – Голодомор. Тоталітарний режим активно використовував будь-які засоби для ідеологічного впливу на народні маси. Вивчення періоду 1930-х років на основі газети «Колгоспник Прикордоння» дозволяє глибше зрозуміти, як методи, які використовував тоталітарний режим вплинули на місцеві громади у XX столітті.

Кам'янець-Подільська область у 30-х роках була унікальним регіоном, який перебував у прикордонній зоні, що зумовлювало посилений інтерес радянських чиновників до ідеологічної роботи серед сільського населення. Друковані видання такі як «Колгоспник Прикордоння» виступали як один із найвпливовіших інструментів для поширення ідей колективізації та індустріалізації, виконанню урядових постанов та програм.

Тому актуальність вивчення матеріалів преси дає змогу побудувати історичну картину та змогу оцінити, як політичні процеси відображаються на місцевому рівні. Зважаючи на те, що газета мало досліджувалась, це дає змогу дослідити трансформації життя населення, відновити історичну пам'ять про події та процеси, які формували долю українського населення в один із найскладніших періодів історії XX століття.

Знання історичних процесів використовується не лише для критичного аналізу минуло, а й для розуміння суспільно-політичних явищ майбутнього.

Об'єктом дослідження є матеріали газети «Колгоспник Прикордоння» у 1930–х рр. XX ст.

Предметом дослідження стало вивчення громадських, політичних, культурних та освітніх змін під проводом радянської ідеології, як регіональна преса виконувала функції пропаганди у Кам'янець-Подільській області у 1930–х роках на сторінках газети «Колгоспник Прикордоння».

Хронологічні межі дослідження охоплюють період 1930-1939 рр.

Географічні межі дослідження: робота охоплює Кам'янець–Подільську область, а саме Ярмолинецький та Чемеровецький райони.

Мета дослідження є всебічний аналіз політичного, громадського, культурного та освітнього життя Кам'яниччини у 30-х роках XX століття. Ця мета передбачає дослідження змісту публікацій газети, визначення ролі преси у формуванні громадської думки та мобілізації населення для реалізації завдань радянської ідеології.

Мета дослідження обумовила такі **завдання**:

- 1) проаналізувати історіографії проблеми;
- 2) дати характеристику джерельної бази дослідження;
- 3) дослідити зміст матеріалів газети «Колгоспник Прикордоння»;
- 4) оцінити вплив матеріалів газети на громадсько-політичне та культурно-освітнє життя громади;
- 5) простежити зміни, які вплинули на місцеве населення із запровадженням репресивних заходів радянської влади;
- 6) визначити основні ідеологічні настанови на конкретних прикладах;
- 7) з'ясувати тенденції громадського життя та як вони відображались у суспільстві.

Методами дослідження магістерської роботи є описовий метод, метод узагальнення, систематизації, порівняння науково-теоретичного матеріалу, аналіз, дедукція. Було застосовано також чимало спеціально-історичних методів історичного дослідження, зокрема, проблемно-хронологічний,

історико-генетичний, ретроспективний, історико-типологічний, структурно-функціональний, історико-періодизації, порівняльний.

Елемент наукової новизни: 30–ті роки ХХ ст. стали поворотними періодом остаточного закріплення радянської ідеології. Видання «Колгоспник Прикордоння», як важливе джерело інформації, дає змогу простежити особливості впливу державної ідеології на громадське, політичне, освітнє та культурне життя прикордонної області. Особливо таких районів як Ярмолинецький та Чемеровецький, які мало дослідженні у сучасній історичній літературі.

Практичне значення роботи Отримані результати можуть використовуватися для викладання у закладах вищої освіти, у наукових працях, присвячених історії українських регіонів у період тоталітаризму. Поширення історії Кам'янецьчини, використання даних магістерського дослідження в іноземних наукових історичних та літературних виданнях сприятиме визнанню України на світовому рівні.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження, що включені до роботи, доповідалися на засіданнях кафедри історії України та звітній науково-практичній конференції студентів К-ПНУ імені Івана Огієнка в квітні 2024 року.

Структура роботи зумовлена її метою і дослідницькими завданнями.

Магістерське дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (232 позиції). Обсяг основного тексту становить 79 сторінок, загальний – 99.

Розділ І.

ІСТОРІОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА

1.1. Історіографія проблеми

Історіографія громадсько-політичного і культурно-освітнього життя Кам'янецьчини в 1930-х роках є важливим компонентом дослідження суспільних трансформацій, особливо для регіональних осередків. Історики сьогодення, можуть без перешкод досліджувати суспільні та економічні процеси, причинно-наслідкові явища, надавати зважених оцінок подіям, що базуються на фактах. Потужним джерелом виступають праці С.В. Кульчицького, а особливо 15-томне видання «Україна крізь віки». Найбільше нас цікавить саме 11 том «Україна між двома війнами (1921-1939 рр.)» [223]. Хронологія досліджень Станіслава Владиславовича, відповідає часовому проміжку обраної теми кваліфікаційної роботи, хоч 1921 – 1939 рр. оповідають про мирний період життя, між двома світовими війнами, але назвати цей час спокійний не можна. Як радянська історіографія не намагалась наддати ХХ століттю «рожевих відтінків», безліч документальних свідчень говорить про протилежне.

Фундаментальною працею є книга Івана Біласа «Репресивно – каральна система в Україні (1917 – 1953): суспільно – політичний та історико – правовий аналіз. Книга 2» [207]. Особливу увагу приділено аналізу конкретних кримінальних справ та репресій, депортаціях та інших терористичних процесів. Білас розкриває трагічні сторінки української культури періоду Голодомору, розкуркулення. Книга має широку джерельну базу, зокрема архівні матеріали, яка раніше були закриті. Праця Сергія Білоконя «Масови терор як засіб державного управління в СРСР. 1917 – 1941 рр.:джерелознавче дослідження» розкриває масовий терор як системне явище і найкращу зброю для придушення націоналістичних гасел [208]. Книга має велике значення для розуміння тоталітарних методів управління для соціалістичної держави, дослідження є цінним джерело для істориків та політологів. Особливу увагу автор приділяє

архівним матеріалам, статистичним даним, офіційним документам і свідченням очевидців.

У монографії Єфіменка Г.Г. «Національно-культурна політика ВКП(б) щодо Радянської України (1932-1938)» розкривається ставлення владних структур до культурного розвитку регіональних етносів. Компартійна верхівка не забувала яку важливу роль відіграють національні аспекти, тому було важливим залучення місцевих кадрів до партійного будівництва [219].

До узагальнювально – методологічних праць належить 8 – томна «Історія Української РСР». Особливо нас цікавить 6 том – «Українська РСР у період побудови і зміцнення соціалістичного суспільства (1921-1941)». Хоч праця вирізняється певною «однобокістю» в силу неможливості відхилення від партійної лінії, щодо соціально – політичних процесів [220]. Труднощі із процесом колективізації пояснюються розрухою після Першої світової війни та небажанням «куркульства» втрачати свої статки. Утверджується підхід, що радянська укріплення українського села має лише позитивні наслідки. Подібні підходи можна зустріти в інших радянських працях, що стосуються сіл в Україні. Процес розвитку розширення приватної власності у селян, запровадження політики НЕПу, релігійні переконання розглядаються як щось негативне або тимчасове. Наголошується, що позитивним явищем є ліквідація неписьменності, будівництво шкіл, хач – чителень і впровадження антирелігійної кампанії. До узагальнюючих праць варто віднести колективну монографію «Історія українського села», де особлива увага присвячена саме колективізації сільського господарства.

Вплив політичних обставин та ідеологічних чинників досліджував також І. Паперно. Вона виступила проти спроби пояснення нищення українців як окремої національної групи, вказувала на знайденні сотні тисяч трупів майже в кожному місті колишнього Радянського Союзу. Проблеми «Великого терору» досліджували В. Васильєв, А. Давидюк, В. Золотарьов, О. Лошицький, А. Малигін, Л. Місінкевич, В. Пристайко, Ю. Шаповал. У 1966 році вийшла монографія М.С. Гриценка « Нариси з історії школи в Українській РСР (1917 –

1965), акцент йде здебільшого на позитивні результати єдиної радянської шкільної системи. Водночас автор здійснює аналіз систем освіти УРСР та РСФРР та вводить думку про те, що Наркомос УРСР та його керівники Г.Ф. Гринько й Я.П. Ряппо намагались довести перевагу української шкільної освіти над російською [217].

Проблему вивчення історіографії та етнології подільського регіону піднімали сучасні українські дослідники Л. Баженов та В. Прокопчук, але оскільки етнологія розглядалася авторами у контексті краєзнавства і не була предметом їхнього спеціального вивчення то дані дослідження не закривають прогалину етнологічного вивчення.

Про репресії українства цінним джерелом є монографії Тітової Наталії Володимирівної «Репресії на Поділлі 1930-х років: українська та польська «лінії». У даній праці дуже чітко можна побачити як саме розвивались події у той час. Репресії на Хмельниччині у 1930-х роках були частиною масштабних репресивних заходів, які проводила радянська влада в усій Україні. Цей період характеризується примусовою колективізацією, розкуркуленням, Голодомором 1932–1933 років і політичними репресіями проти «ворогів народу». Хмельниччина, як і інші регіони України, зазнала серйозних втрат, спричинених цими подіями [232].

Ці трагічні події залишили глибокий слід у колективній пам'яті Хмельниччини, як і всієї України. Праця Морозова А.Г. «Відбудова сільського господарства. Історія українського селянства. Нариси. Том 2.» узагальнюють дослідницьку роботу по таких темах як суцільна колективізація сільського господарства та її політичні і соціально-економічні наслідки [225].

Збереження історичної пам'яті про ці репресії є важливим для розуміння масштабів радянських злочинів проти українського народу. Борисов В.Л. і його праця «Становлення та розвиток загальноосвітньої школи в Україні 1920–1933» саме ця робота на основі нових документів та матеріалів, виходячи з сучасних теоретико–методологічних принципів проведено комплексне дослідження по історії становлення та розвитку загальноосвітньої школи в

Україні в 1920–1933 рр. Висвітлено місце загальноосвітньої школи в системі народної освіти України, її роль як в культурно–просвітницькому процесі та і професійній підготовці учнів в 1930 - х р. Розкритий негативний вплив класової ідеології на навчально–виховну роботу загальноосвітніх закладів в умовах обмеженої демократії та пріоритету класових цінностей над загальнолюдськими. Проаналізована кадрова політика наркомату освіти та її зв'язок з соціально–економічним та політичним життям країни в досліджуваний період. Узагальнений досвід національно–культурного будівництва 1930 – х роках та його вплив на розвиток загальноосвітніх закладів та підготовку кваліфікованих кадрів загальноосвітніх шкіл [211].

У монографії «Розвиток суспільного виховання в Українській РСР (1917–1967)» висвітлюється еволюція системи суспільного виховання в Українській РСР у період з 1917 по 1967 роки. Досліджуються ключові етапи формування та трансформації підходів до виховання дітей та молоді в контексті соціально–економічних та політичних змін, що відбувалися в радянській Україні. Автор аналізує вплив ідеології, державних реформ та культурних процесів на організацію дошкільних установ, шкіл, піонерських і комсомольських організацій. Особливу увагу приділено ролі колективізму, трудового виховання та інституціям, які формували радянські цінності у дітей [209].

Дослідження ґрунтується на архівних матеріалах, офіційних документах, статистичних даних та спогадах очевидців, що забезпечує глибину та достовірність представленого аналізу. Книга є цінним джерелом для істориків, педагогів та всіх, хто цікавиться історією освіти та культури України.

Праця «Освіта на Радянській Україні» авторства С. Бухала, видана у Києві Українським державним видавництвом у 1945 році, аналізує розвиток системи освіти в Українській РСР у контексті радянської освітньої політики. У праці висвітлено основні досягнення у поширенні грамотності, організації загальноосвітніх шкіл, впровадженні професійно–технічної та вищої освіти, а також значення ідеологічного виховання у навчальних закладах. Автор приділяє увагу викликам, що постали перед освітньою системою під час і після

Другої світової війни, зокрема відновленню шкіл і забезпеченню навчальних процесів у складних соціально-економічних умовах. Ця праця є цінним джерелом для дослідників історії освіти, радянської ідеології та соціальних змін у середині ХХ століття [212].

У період 1980 – х років під впливом ідей перебудови невеликими кроками історики й дослідники почали відходити від партійно – ідеологічних штампів, що дало початок створенню праць, де об'єктивно можна висвітлити суспільно – економічні зміни, в тому числі низку подій, що пов'язані із колективізацією. У той час виходять книги, монографії, статті І.К Рибалки, В.М. Селунської, Г.І. Шмельова, О.Р. Лаціса, В.П. Данілова. Зокрема І. К. Рибалка акцентує свою увагу на те, що Й. Сталін ігнорував ленінський план колективізації селянства на добровільних засадах, адміністративні і силові методи які погодив партапарат призвели до жахливих наслідків. Політика перебудови призвела до радикальних змін у підходах вивченні проблематики історичних досліджень. У працях істориків створились передумови для реального відображення картин минулого. В інших своїх працях С.В. Кульчицький підкреслює, що Й. Сталін скористався хлібозаготівельною кризою, що б започаткувати воєнно – комуністичний штурм на заможні селянські господарства в Україні, задля необхідності пришвидшення темпів індустріалізації. Праці Подрука Р. такі як «Політвідділи МТС як інструмент державного терору під час Голодомору (на прикладі Вінницької області)» охоплюють період створення машино – тракторних станції й введення їх в експлуатацію, МТС були одним із ключових інструментів, які забезпечили індустріалізацію в усіх регіонах України. Праця Васильєва В. й Віоли Л. «Колективізація і селянський опір на Україні (листопад 1929 – березень 1930 р.р.)» розповідає про самий початок політики колективізації [227].

Одним із найжахливіших злочинів радянської тоталітарної системи беззаперечно можна назвати Голодомор 1932 – 1933 рр, сьогодні цей період перестав бути «білою плямою». Однією із перших праць є збірка статей «Голод 1932 – 1933 років на Хмельниччині: причини, наслідки, уроки» видана у 1993

р. де окреслені події колективізації, так званого «розкуркулення», придушення одноосібних господарств, масштаби голоду, виконання хлібозаготівельних. У 2008 році у світ виходить книга Вавринчука М. П. і Маркової С. В. «Голодомор 1932 – 1933 років на Хмельниччині: причини і наслідками», де на основні вже більш широкої джерельної бази автори розкривають дійсну картину наслідків Голодомору [213].

Потужною фундаментальною працею є книга «33-й: Голод: Народна Книга – Меморіал» видана у 1991 році, де зібранні свідчення очевидців про Голодомор по всій Україні. Матеріали книги згруповано за тодішніми адміністративно – територіальним поділом УРСР, тобто Вінницької, Дніпропетровської, Донецької, Київської, Одеської, Харківської та Чернігівської. На жаль, смерть авторів книги не дала змогу закінчити в повному обсязі заплановану роботу, але праця, цілком заслужено, у 1993 році отримала Державну премію України імені Тараса Шевченка. Творцями джерельної бази з історії Голодомору сміливо можна назвати Лідію Коваленко і Володимира Маняка, ще задовго до упорядкування праці вони звернулись до народу України з проханням надіслати їм листи – спогади очевидців, фотографії, автори зібрали понад 5 тисяч свідчень. У передмові до книги «Голод на Поділлі» Лідія Коваленко писала: «Тільки виповівши минулі страждання, викричавши давній біль, крок за кроком пройшовши заново хресну путь своєї далекої й близької історії, віднайде себе наш народ, гідний високої долі. Аби лише не згасали в наших душах оті два запитання: якщо не ми – то хто ж? І якщо не зараз – то коли?»[224].

В історичній науці серед пріоритетних завдань стоїть проблема дослідження переломних етапів історії України. В окреслений період радянська влада утверджується остаточно на наших землях, що веде за собою кардинальні зміни у всіх сферах життя суспільства. Однією з найбільш помітних монографій, присвячений досліджуваній нами проблемі є робота Г. Костюка «Сталінізм в Україні», де автор досліджує тактику й стратегію більшовицьких методів у боротьбі в національних питаннях. Опираючись на сучасні наукові –

дослідницькі погляди й можливості, що привнесли у науку демократичні перетворення, значно ширше і по-новому розкривається цілісні й окремі малодосліджені чи недосліджені національно – культурно питанні політики України [221].

Серед джерел про розвиток радянської історії педагогіки зустрічаємо і дослідження, присвячені розкриттю її поняттєво-термінологічного апарату. З-поміж таких кандидатська дисертація Л. І. Атлантової «Становлення і розвиток основних понять радянської педагогіки», у якій автор докладно розглядає поняття «навчання», «виховання» та «освіта», використовуючи термін «радянська педагога».

Преса, як специфічний вид радянської газетної періодики відлік час свого існування розпочинає з 1920 – х років. Саме у той час закладаються її основні функції, такі як поширення робітничого руху, залучення до роботи на підприємствах звичайних працівників. Спільною рисою усіх періодичних видань є висвітлення успіхів СРСР у сільському господарстві, освіті, науці, кожного окремого підприємстві чи колгоспові.

Щодо преси у першій половині 1930-х років ХХ століття характерним є поява низки видань, спеціальних публікацій, які пов'язані із пропагандою й популяризації технічних знань, поширенням вдосконалих технологій для сільськогосподарських робіт. Таку тенденцію можна проаналізувати на основі даних, що у 1925 р. в СРСР виходило 1120 видань періодичної преси, у 1928 р. – 2000, 1932 р. налічувалось понад 7,5 тисяч газет, 1936 р. – 9250 видань, 1937 р. – 8521 газет. Така статистика дає уявлення про місце і роль преси у системі політичних інститутів. Однією із причин кількісного стрибка у виданні періодичної преси, виник внаслідок введення в експлуатацію промислових підприємств.

Серйозним працями, у галузі пресознавства є роботи Вакальчука О. А. такі як «Становлення і розвиток багатотиражних газет України (1920 – початок 1930 –х років)» й «Багатотиражні газети 1920–1930-х рр.: до питання методики

історико - джерелознавчого дослідження». У статтях досліджується широке коло питань виникнення та розвитку періодичної преси в УРСР.

Основні тогочасні партійні гасла можна охарактеризувати такими висловлюваннями: «перемога буде за більшовицькою технікою» або «оволодіти технікою». Серед окремих видань такої тематики, яка публікувалась у 1930 – х роках варто відзначити – «Трибуна технопропаганди» (Дніпропетровськ, 1932), «Соціалістичний зв'язок» (Харків, 1934), «Шлях винахідника» (Київ, 1931 – 1933), «Техніка в маси» (Запоріжжя, 1931), Червонопрапорник (Київ, 1932). Створення МТС, спричинило спробу формування у періодичній пресі відповідного сегменту. Поява такого різновиду публікацій передувало прийняття у червня 1933 р. постанови ЦК ВКП(б) «Про роботу політвідділів МТС, про колгоспний осередок і про відносини політвідділів і райкомів», декілька пунктів присвячені газетам політвідділів МТС. Варто пам'ятати, що велика частина робітничого класу, не мали альтернативи у пресі, зазвичай вони читали лише, які були на заводі чи колгоспі. Наприкінці 1920 – х – на початку 1930 – х років Українській РСР, вже функціонували науково – технічні товариства. Але вже із середини 30 – х років, громадські об'єднання помалу почали зникати, їх учасники були репресовані за різними ступенями тяжкості, через «буржуазну – націоналістичні» ідеї. Такі насильницькі дії, призвели до непоправних втрат, тоталітарна ідеологія почала поступово впроваджуватись у пресі й взагалі наукові тематиці. В цілому недооцінювати роль науково – технічної пропаганди, на сторінках газети, не вартою адже відповідне періодична преса й журнали сприяли підвищенню рівня технічної грамотності робітничої молоді, що була основною аудиторією, на яку направлялась пропаганда. Преса підготовлювала підґрунтя для широкого розгортання завдань другої п'ятирічки, що проголошувала технічне переоснащення всього народного господарства Радянського Союзу [215].

Також серед актуальних питань, що висвітлювались на сторінках газет, було роз'яснення постанов від ЦК ВКП(б)У, боротьба із релігією, безвідповідальне ставлення до сільського господарства, культосвітня робота,

колективні договори, підготовка кадрів, вибори й перевибори до міської ради, висвітлення засівних кампаній, чистка партійних лав, розгортання соціалістичних змагань, нормування робочого дня. Преса друкувала матеріали культуротворчих процесів, на які впливала політика, соціальні, економічні зміни. Початок 1930-х років стали періодом становлення і активного розвитку, а друга половина 1930-х – остаточного затвердження багатотиражних газет у системі радянської преси як дієвого знаряддя радянської пропаганди [214].

В науковій літературі можна простежити загалом два підходи у дослідженні газет, журналів, періодичних видань:

- 1) загально аналітичний - вивчення історії створення, розвитку й функціонування певного видання;
- 2) конкретно – аналітичний, тобто дослідження певної тематики за матеріалами періодики.

Обидва підходи включають здебільшого змістово-описовий аналіз преси на основі фронтального чи комплексного методу її вивчення. Сьогодні застосовується також змістово-кількісний аналіз преси, суть якого — виявити ознаки, риси, властивості джерела, такі частота використання певних термінів, газетних рубрик, висвітлюваних проблем, що відображали би важливі аспекти його змісту. Тоді якісний зміст стає вимірним, придатним для точного аналізу.

1.2. Джерельна база дослідження

Основною джерельною базою дослідження виступає газета «Колгоспник Прикордоння». Перший номер вийшов у світ 18 листопада 1931 року. Видавав газету орган Ярмолинецької РПК, РВК та Райпрофрадрм. Адресу редакції зазначено м. Ярмолинці. Виходила 10 – 12 разів на місяць, а з 1936 року – 15 разів на місяць. До 15 червня 1941 р. тиражі були регулярні, під час фашистської окупації, газета перестала друкуватись систематично та виходила з перервами від 15 червня 1941 року по 31 травня 1962 року. Ім'я першого автора досі залишається таємницею, бо архівний список редакторів почали вести лише у 1932 році. Пізнішими редакторами стали Коваленко М. Д., Вознесенський Й.Я., Оксамітовий Ф. Я., Гройсберг С., Станішевський І.,

Діамант Сергій Якович, усі вони працювали з 1932 по 1934 рр. А з 1934 – 1937 рр. Боровський Юхим Герасимович, 1937 – 1938 рр. Уманський Матвій Максимович, 1938 – 1939 рр. Гончар В., 1939 р. Свінтіцький П., 1939 – 1941 рр. Гончар В. Пізніше газета мала назву «Шляхом Леніна» з 1941 по 1962 рік, а з 1962 року до сьогодні «Вперед» [233].

Щодо особливостей газети варто відзначити агротематичну спрямованість, редакція газети значну увагу приділяє новинам про розвиток колгоспів, життя сільськогосподарського населення, виконання планів збору врожаю. Публікації значною мірою направлені на виховання народних мас, газета відкрито пропагандистка і використовує лозунги і кліше, що притаманні радянській пресі на той час. Репрезентації соціалістичного життя переважно позитивне, будь-яка інформація про труднощі замовчується або фальсифікується. Стиль і подача тексту доволі прості й доступні, що дозволяє мешканцям з різним рівнем освіти розуміти написане, особливо якщо це стосується роз'ясненню постанов чи розпоряджень від партії. Хронологічні межі газети охоплюють кінець листопада – грудень 1932 р., 1933 р., лютий – серпень 1934 р, березень – грудень 1936 р., січень – березень 1937 р.

Беззаперечно, що газети радянського часу не повністю достовірне джерело інформації, через специфіку ХХ століття, яка ґрунтувалась на принципах правоти «вождів», тобто що верхівка влади вважає правильним то є істина. Але регіональні газети розкривають основні віхи життя населення, розповідають про конкретних людей чи роботу, що безсумнівно є важливим для вивчення історії Кам'янецьчини й самого Поділля.

Історіографічний аналіз досліджень, присвячених громадсько-політичному та культурно-освітньому життю Кам'янець-Подільської області в 30-ті роки ХХ століття, розкриває складність та багатогранність даної теми. Цей період, що характеризується політичною централізацією, ідеологічним тиском радянської влади та водночас змінами в культурно-освітній сфері. Проблема вивчалася в різні періоди, що наклало свій відбиток на акценти дослідження та інтерпретацію.

Висновки до розділу

Отже, аналіз історіографії та джерел доводить, що наявні праці відтворюють переважно окремі сторінки громадсько-політичного та культурно-освітнього життя населення Кам'янецьчини у 1930-х роках. Аналізуючи наявні матеріали газет «Колгоспник Прикордоння», ми дійшли висновку, що матеріалу достатньо для вирішення поставлених у дослідженні завдань і досягнення цілей. Подальші дослідження в цій сфері можуть зосередитися на розширеній джерельній базі, використовуючи міждисциплінарні методи.

Українська радянська преса 20—30-х рр. XX ст. широко вивчалася у тоталітарний період, однак аналізували її тільки у жорстких ідеологічних рамках. З огляду на це багато актуальних тем залишилося поза увагою дослідників, тому означена періодика вимагає подальшого опрацювання і нового осмислення як важливого історикопізнавального джерела. Серед малодосліджених тем — і порушена в нашій статті тема. Вся українська радянська преса початку XX ст. виступала провідником більшовицької політики в Україні і повністю залежала від партії, відповідно більшою чи меншою мірою була складовою її репресивного механізму. Це загальновідомий факт, який не потребує додаткових доказів.

РОЗДІЛ II.

ПРЕСА ПРО ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ КРАЮ

2.1. Розкуркулення та колективізаційні процеси на Кам'янецьчині

У понад 20 районах Вінниччини на початку 1930-х рр., які сьогодні є більшою частиною Хмельницької області, хлібозаготівельна кампанія привела до значної втрати харчового промислу селян. У 1932 році найбільш серйозними господарського-політичними кампаніями були: осінні посіви полів, хлібозаготівля та збирання буряків. Незважаючи на політику партії, що невинними кроками призвела до голодомору, через яку виконано лише третину хлібозаготівельного плану, пленум ЦК КП(б)У зазначив: «Ніякими труднощами в окремих районах, зрозуміло виправдати такого мізерного надходження хліба, яке ми маємо, приміром, третього жовтня п'ятиденника, ніяк не можна. Річ, очевидна, в тій демобілізації та розмагнеченості, якою в частині нашої організації заражені широкі кола активістів» [59].

Реакція на такі заклики загострювало соціально-політичну ситуацію на селі. Закономірним є зростання антирадянських та антибільшовицьких настроїв. В деяких селах на Поділлі поширювались листівки із націоналістичними гаслами із закликом до розгону правління колгоспу й організацією повстань. Але радянська влада не могла допустити втрати контроль над селянами. Одним із головних знарядь згуртованості мас була колективізація. Бідняцьке населення легше було зорганізувати, бо їм не було, що втрачати, а от із багатими землевласниками все було складніше. У другій половині січня 1930 р. спеціальна комісія політбюро ЦК ВКП(б) разом і В. Молотовим розробила план кампанії із «розкуркулення». Його було затверджено в таємній постанові ЦК ВКП(б) від 30 січня «Про заходи в справі ліквідації куркульських господарств у районах суцільної колективізації». Ці заходи передбачали поділити «куркулів» на три категорії. Перша категорія – організатори антирадянських виступів, які повинні бути ізольовані. Друга

категорія – менш активні представники багатих селян. До третьої групи відносили всіх хто не опирався [223, С. 148].

Основним завданням колективізації було зміцнення єдності народних мас навколо революції, керівництво партії звернуло особливу увагу на зростання українських націоналістичних настроїв [117].

Про початок ліквідації «куркульства» - тобто заможного соціального класу в Україні, Сталін оголосив у грудні 1929 року на науковій конференції аграрників-марксистів. Сама постанова «Про заходи по ліквідації куркульських господарств в районних суцільної колективізації» була прийнята 30 січня 1930 року. На основі необґрунтованих прогнозів про швидкий крах капіталістичного ладу на Заході виникає ідея про пришвидшення темпів п'ятирічки, колективізації та розкуркулення. Представники влади часто могли вдаватись до погроз чи насильницьких дій, якщо селяни не хотіли віддавати майно [224, С. 24].

Згідно із інструкцією до сільських керівників для виселення «куркулів» із Кам'янець-Подільської області, виселенню підлягають сім'ї, які мають у сім'ї працездатних чоловіків [213, С. 81].

Не підлягають виселенню;

- сім'ї, які не мають працездатних чоловіків у сім'ї;
- люди, які досягли віку 65 або більше;
- діти до 10 років, якщо є родичі або знайомі, які стануть опікунами;
- батьки і матері, які мають хворих дітей;
- сім'ї, які мають родичів військових, що перебувають на службі;
- іноземні громадяни.

Уже 1 лютого 1930 р. ЦВК і РНК СРСР ухвалило постанову «Про заходи щодо зміцнення соціалістичної перебудови сільського господарства в районах суцільної колективізації і щодо боротьби з куркульством». Ця постанова скасовували існуючі закони на той час про оренду землі та найману працю, а також конфіскацію сільського господарства у «куркулів», тобто вилучення свійських тварин, тяглової сили – коней, інвентара для роботи у полі аби

усього, що буде потрібне для колгоспу. В кінці березня 1930 року, в Україні «розкуркулено» 61 887 господарств, тобто 2,5%.

За даними газети «Колгоспник Прикордоння», понад 75% земельної площі, 70% всіх селянських господарств, об'єднано в колгоспи. Було розвинуто технічну базу для сільського господарства. Лише в Україні було 577 МТС. По всьому СРСР станом на 1933 році було створено 5820 радгоспів замість 3 тисяч в 1928 р. 211000 колгоспів, замість 33 000. Кількість дрібних селянських господарств зменшилось від 24.1 млн до 9.4 млн. На кінець 1932 року вже числились 147 000 тракторів, 10 300 тисяч автомобілів та 11 700 комбайнів [1].

У Ярмолинецькому районі в 1927 році було 13 карликових колективних об'єднань з посівною площею в 604 га 1 комуну, 5 трудових с-г. артіль та 7 СОЗів.

Організацію колективних господарств у Чемеровецькому районі можна прослідкувати за такими цифрами. Кількість колективізованої площі у 1932 р. складала 27333, в 1933 р. вже стало 30118. Кількість господарств у 1932 р. нараховували 7942, у 1933 р. збільшилось до 8905. Населення, яке працювало у колгоспі нараховувало 32 111, а у 1933 р. 35176 [213, С. 57].

Деякі селяни почали масово тікати в індустріальні центри, що б врятуватись від жорстокої політики. Були прийняті рішення, щодо ліквідації таких проблем: згуртування громадян навколо господарства колгоспу, визначення зарплатні за трудовень, зміцнення та поповнення кадрів на керівних посадах, ремонт техніки для засіву.

Завдання першої п'ятирічки в сільському господарстві полягало в тому, щоб об'єднати дрібні індивідуальні селянські господарства, які не мали сучасних сільськогосподарських машин, у великі колективні господарства, озброєні всіма тодішніми знаряддями високорозвинутого сільського господарства, а вільні землі вкрити зразковими державними господарствами – радгоспами. Партія домоглася того, що протягом 3 років організували понад 200 000 колективних господарств і близько 5 000 радгоспів зернового і тваринницького напрямку, домігшись одночасно поширення засівної площі за 4

роки на 21 млн гектар, понад 60 000 селянських господарств, охоплюючи 70% усієї селянської площі зазнали колективізації [124].

Загалом успіхи першої п'ятирічки виглядали так:

- 1) збільшення продукції легкої промисловості, яка зросла до 187 000 проти 1928 року;
- 2) зростання роздрібного кооперативно-державного товарообороту, що становить в цінах 1932 року 39,6 млрд крб., тобто збільшення товарної маси в роздрібній торгівлі до 175%;
- 3) зростання державно-кооперативної торговельної сітки на 158 000 крамниць і магазинів, рівняючи до 1929 р.;
- 4) дедалі більше розгортання колгоспної торгівлі та с/г заготівель окремих державних і кооперативних організацій [1].

З цих даних можна з'ясувати, що 30 – ті рр. XX ст. характеризувались продовженням політики надексплуатації українських сіл, розглядаючи селян як ресурс із викачки сировини. Найбільшого тиску зазнавали одноосібні господарства.

Кінцевим результатом такої політики було перетворення СРСР з країни дрібно - селянської і відсталोї на країну великого сільського господарства, що організоване на базі колективної праці і що дає найбільшу товарність.

Кожний випуск у 1932 р. має такі підзаголовки: «годі відволікати хлібозаготівлі», «що криється за теревеням про неврожай», « в Грабині триває куркульський саботаж», «фальшиві сльози». Інколи зазначались ім'я та фамілія, місце проживання та що було знайдено під час обшуку. Усі такі тези мали емоційне забарвлення, намагаючись у читача викликати злість та агресію щодо односельчан, ніби то через них план хлібозаготівлі не виконується, тим самим сіючи ворожнечу між сусідами.

Одним із основних способів придушення приватного домашнього господарства було запровадження податку на одноосібні господарства, й розгортання масової політично – роз'яснювальної роботи. Ті хто сплачував податок вчасно отримували «пільги» від держави і навпаки, ті хто не

сплачували податок обкладали ще більше. Зрозуміло, що у часи скрути люди не мали ні грошей, ні записів зернових культур і тому такі рішення лише робили ілюзію вибору. У випадку якщо селянин не міг сплачувати податок його чекав колгосп або ув'язнення. З постанови Ради Народних Комісарів від 13 лютого 1933 року було зазначено, що одноосібні господарства повинні засіяти 3 140 000 га. та засипати 1727,75 цент. насіння. Для тих селян, що не виконують план вживати найсуворіших методів, які включають такі методи як конфіскацію майна, земельної ділянки, у деяких випадках коней, якщо цього вимагає колгосп [37].

Прикладом щодо утиснення одноосібних господарств є постанова Вінницького облвиконкому від 7 грудня 1932 року про встановлені норми м'ясозаготівлі на 15 місяців: для одноосібних господарств – 49 кг, для колгоспників, що не мають товарних фарм 31 кілограм, а для тих колгоспників, що мають товарні фарми – 21 кг [146].

Шарівська, В-Томашівська, Буйловецька та Скаржинецька сільради у зазначені терміни здачі нічого не сплачували через непосильний податок, тому були змушені колективізувати одноосібні господарства.

Люди, які мали хоч якісь приватну власність: чи то кінь, чи земельні ділянки не поспішали йти і віддавати все колгоспу, бо прірва між ідеологією і реальністю була величезною. У свою чергу такі бунтівні настрої породжували ще більше агресії й насильницьких дій проти мирних мас, які відверто кажучи не мали вибору.

«Наше завдання – перенести політику в наші практичні справи, піднісши тим на нову височінь виконання завдання справжньої єдності політичного напрямку й практичної роботи в СРСР.» В дійсності, завдання було поставлені для організації бідноти, згуртування малозабезпеченого соціального класу для боротьби з багатими [107].

З кожного випуску лунали гучні заголовки про «злісних» одноосібників, які зривали заготівельні плани, але хіба можна звинувачувати людей, які не хотіли задарма все віддавати. За свідченнями Ігнашової Ольги Григорівни із

села Біла Чемеровецького району ми дізнаємось про випадки утиснення одноосібних господарств. Із спогадів її батько мав 4 гектари землі і вже вважався «куркулем». Якось ідучи продавати гусей, до нього підійшли бригада наглядачів, які запитали куди він їх несе, той відповів, що на базар, наглядачам та відповідь не сподобалась вони запитали чи батько виконав свою норму поставки м'яса, відповів, що ще виконає, але не сьогодні. Бригадири одразу вилучили гусей й пішли оглядати господарство, знайшли 3 мішка зерна і забрали ще їх. Потім батько Ольги вступив до колгоспу [224, С. 118].

З постанови від 13 лютого 1933 року зазначено розміри хлібозаготівлі насіння для одноосібних господарств 1727, 75 т., цент. також запровадити перевірки наявності коней або іншої тяглової сили. Засипане насіння від одноосібних господарств потрібно було зберігати у громадських коморах, які є громадською власністю, що у свою чергу вважалась священною та недоторканою [37].

Радянське політика впроваджувала пропагандистку ідею, що основою причиною гноблення людини людиною є приватна власність, така як земля, трактор, кінь, фабрики, заводи, машини. Громадська власність вважалась недоторканою тому, що саме в ній перш за все основа зростання і на цій основі зростання добробуту кожного. Злодій, що розкрадає громадську власність – злочинець перед чесними працюючими робітниками, колгоспниками, що не шкодують сил працюють над зміцненням соціалістичної країни [208].

Із початком запровадження колгоспної системи мешканці Поділля вірили та підтримували Радянську владу, вірили в правоту пропагандистських лозунгів. Бо перші колективні господарства та радгоспи, що з'явилися в пореволюційні роки дійсно сприяли розвитку сільського господарства. Великі перспективи розвитку віщувала перша п'ятирічка, що базувалась ще на принципах непу. Але партійний апарат вдався, що жорстокіших методів, що б на 100% виконати чи навіть перевиконати план колективізації, хлібозаготівлі або інших заготівельних кампаній [224, С. 33].

У 1930 – х років почалось масове винищення худоби, вважалось, що трактори замінять коней. Ціни на коня впала до 5-7 карбованців. Комісії, які обстежували стан тваринництва, зазначали, що катастрофічне становище із великою рогатою худобою, свинарством і вівчарством [224, С. 36]..

Якщо розглядати машинно – тракторні станції то варто розпочати з самого визначення – підприємства, в яких було зосереджено сільськогосподарську техніку для проведення механізаторських робіт у колгоспах та радгоспах. Ідеєю створення МТС ми повинні завдячити українському агроному О. Маркевичу, що розробив засади про спільне користування машинами в сільському господарстві і створив 1928 р. першу в СРСР МТС у радгоспі ім. Т. Шевченка Березівському районі. З його ініціативи в Україні об'єднання радгоспів надало МТС 120 тракторів, сільськогосподарський інвентар та забезпечило відповідним адміністративним і технічним персоналом. У квітні 1929 р. її виокремили в самостійне державне сільськогосподарське підприємство. Починаючи з червня 1929 МТС створювали у всіх республіках. Керував цією справою Всесоюзний центр МТС («Трактороцентр»). Починаючи з квітня 1930 р. в Україні діяло його відділення («Укртрактороцентр» був реорганізований у галузь трактороцентри).

Таким чином, із 102-х перших станцій, організованих у 1929 р., 34 МТС діяли в Україні, 24 – на Середній і Нижній Волзі, 19 – на Північному Кавказі, 9 – на Уралі й у Казахстані, по 8 – у Сибіру і Центральні чорноземні області [230].

Значну допомогу в організації МТС надали промислові підприємства Харкова, Москви, Ленінграда й інших міст, що забезпечили станції кваліфікованих механіками та керівних кадрами. До 1940 р. мережа МТС в Україні зросла до 1227 од. (у порівнянні 1932 р. – 592) і обслуговувала майже всі колгоспи й радгоспи. Тут було зосереджено до 85% комбайно-тракторного парку, працювало понад 280,8 тис. механізаторів різного профілю. Наприкінці 1957 в Україні діяло 1367 МТС (у СРСР – 7903), що мали 118 тис. тракторів, 51,6 тис. комбайнів та 14,4 тис. вантаж. автомобілів і обслуговували 14,7 тис.

колгоспів, виконуючи в них понад 85% усіх польових робіт. На 610 тис. осіб, задіяних у МТС, 48 тис. склав адм. апарат, 32,2 тис. – політінструктори, решта – техніки, трактористи й комбайнери. Силами МТС в Україні механізовано: оранку – на 99%, сівбу зернових – на 98%, збирання зерна комбайнами – на 79%, збирання цукру, буряків комбайнами – на 62%. Основною виробничою одиницею МТС була тракторна бригада з постійним складом механізаторів. За кожною бригадою закріплювали постійну земельну ділянку. Роботу в колгоспах МТС виконували на підставі взаємних договорів, типових для усього СРСР; її оплачували збіжжям (пізніше й грошми); норми оплати досягали до 22% зібраної продукції й давали державі знач. прибуток. МТС уможливили колективізацію та механізацію сільського господарства, а також завдяки їм було подолано супротив українського селянства. Цю функцію вони виконували до кінця 1934 р. насамперед під керівництвом політвідділів, що мали забезпечити здачу хліба державі та добирати кадри для МТС [227].

У зв'язку з розвитком сільського господарства у більшості колгоспів значно зріс рівень технічного оснащення та забезпечення необхідною сільськогосподарською технікою, з'явилися кадри кваліфікованих аграрних спеціалістів та механізаторів, зросла дохідність колгоспного виробництва. За таких умов МТС не могли далі ефективно працювати, виникла невідповідність між потребами колгоспів у механізації і формою їхнього виробництва технічного обслуговування через МТС. Виконання одного виробничого циклу двома підприємствами, наявність на одній землі двох господарів – колгоспу й МТС – породжувало особисту безвідповідальність у її використанні, створювало неефективне функціонування техніки й кадрів. Паралельно існуючий подвійний апарат управління зумовлював великі накладні витрати, збільшував собівартість сільськогосподарської продукції. Обслуговування колгоспів через МТС гальмувало зростання продуктивності праці, рентабельності колгоспів виробництва.

Для сільського господарства одним із основних центральних завдань було підняття врожайності. У виконанні цього завдання МТС виступали як

організатори колгоспного виробництва. РНК УСРР і ЦК КП(б)У в своїй постанові від 9 грудня 1932 року зазначали: «Проведення ремонту всіх тракторів протягом зими є центральним й вирішальне завдання» партійні, радянські організації повинні готуватись до весняної посів кампанії. Це завдання є центральне і вирішальне для всіх машино – тракторних станцій - підготувати всі трактори до весняної сівби, забезпечити їх безперебійну роботу на весні, змобілізувати сили всіх працівників МТС і колгоспників на боротьбу за якість ремонту». Проте обмежена кількість техніки й кваліфікованих кадрів часто призводила до низької продуктивності й у свою чергу до втрат урожаю [108].

Пропонувалось завести дошку виконання ремонту окремим бригадам та робітникам, а також долучити найкращих трактористів, що б прискорити ремонти. Зважаючи на недоброякісний ремонт тракторів, секретаря партосередку зобов'язали створити спеціальну комісію про прийняття відремонтованих тракторів. Редакцію «Колгоспник Прикордоння» зобов'язали широко висвітлювати хід ремонту та щоп'ятниці подавати на сторінках газети зведення про перебіг ремонту. Партосередок організував регулярний випуск стінної газети, щоб висвітлювати кращих робітників. В час обідньої перерви проводили бесіди, наради та збори по питанню ремонтної кампанії тракторів [130].

Робітники майстерні висунули зустрічний термін проведення ремонтної кампанії, зобов'язавшись закінчити ремонт тракторів до 1 березня замість 15 березня. Що б виконати взятє на себе зобов'язання між трьома виробничими бригадами майстерні складено умови на соцзмагання на найскоріше та якісне відремонтування тракторів. З 15 по 20 січня 1933 року відремонтовано 4 трактори, 9 плугів, 2 задніх мостки [86].

Встановлено, що приймання відремонтованих тракторів і моторів з майстерень капітального ремонту провадять особисто директори та механіки МТС, а в радгоспах керівник та механік відділу, при чому про кожне приймання відремонтованого трактору і мотору мусить бути єдиний

приймально – здавальний акт із зазначенням прізвищ осіб, що ремонтували відповідальні деталі та складали основні агрегати, а в разі забракування проведеного ремонту, треба вказувати винуватців браку, притягуючи їх до відповідальності. Заборонено директорам радгоспів та МТС до опрацювання наркомземом нового порядку, провадити будь – яке вибраковування тракторів. Вибраковування деталей повинні провадити особисто завідувач майстерні або старший механік. Всіх винних у вибраковуванні придатних ще до роботи деталей притягти до судової відповідальності. В постанові зазначено, що виробництво запасних частин до тракторів є найважливішим державним завданням директорів заводів. На обласні, краєві і республіканські партійні організації та радянські організації покладено цілковиту відповідальність за вчасне проведення всієї ремонтної кампанії тракторів і виробництва запасних частин до них [158].

Шарівська дільниця Укрнасіньотресту підлегла радгоспові «Корчунок». Для того, що б провести весняну сівбу перекинули з центральної частини радгоспу декілька тракторів. Але перекинули всього 2 трактори, без пального та мастила. Заступник директора по виробничій частині радгоспу Корчунок Генсіцький не давши пального та мастила відправив трактори на дільницю. З 125 га трактори зорали 25 га і стояли без роботи 2 дні. Посадили три рази за палим до радгоспу, але Генсіцький відповів «що вас так гонить, почекайте пришлемо». Радгосп «Корчунок» повинен був зорати 65 га, то для цього завдання 5 тракторів та 45 коней, а для Шарівської дільниці, що повинна зорати 125 га дали 2 трактори і є 23 коні [45].

Станом на 10 грудня 1936 р. по всій Україні всього відремонтовано 7 699 штук, тобто 29,6%, з них капітальним ремонтом – 3929 штук (37, 1%), середній ремонт – 3770 (24,5%). Вінницька область відремонтувала 826 тракторів або 23,7%. РНК УРСР і ЦК КП(б)У відзначають надто низьку якість ремонту тракторів на значному числі ремонтних заводів, МТС, відсутність контролю над ходом ремонту, в наслідок чого мотори і трактори випускають з ремонту з рядом істотних дефектів і недоробок. Для забезпечення ретельного і суворо

приймання тракторів в усіх районах організувати комісії в складі: завідувача, директора, старшого механіка МТС [39].

МТС зіграли ключову роль у зміні традиційного укладу селянського життя. Механізація дозволила збільшити площу оброблюваних земель, зменшити ручну працю і сприяти переходу до крупно товарного виробництва, але ефективність в 1930 – х роках залишилась сумнівною через великий дефіцит запчастин, низько кваліфікованих механіків й організаційні проблеми.

Як і в інших регіонах країни колективізація на Поділлі в 1930-х роках була складовою гігантської кампанії Радянського Союзу, що була спрямована на перетворення сільського господарства через створення колективних господарств (колгоспів). Саме ця політика, що була запроваджена в межах сталінської програми модернізації, дотримувалась далекосяжних планів для аграрних регіонів.

Її передумовами слугувало те, що Поділля на той час було одним із найбільш аграрних регіонів УРСР та більшість населення займалася землеробством, яке переважно залишалось традиційним і базувалося на приватному господарюванні, проте радянська влада прагнула ліквідувати приватну власність на землю та перетворити селянство на частину державної економіки. Основними цілями колективізації був контроль над сільськогосподарським виробництвом, таким чином держава прагнула забезпечити стабільне постачання зерна для внутрішніх потреб і експорту, також держава хотіла ліквідувати «куркулів» (заможних селян), їх оголошували експлуататорами, а їх майно конфісковували. Також влада прагнула перетворити село на ще один осередок соціалізму в цьому мало допомогти створення колгоспів, це також змінювало традиційний уклад життя селянства, підпорядковуючи його ідеологічним настановам комуністичної партії [222].

Проведення ж колективізації проходило майже у всіх регіонах по одній схемі. На Поділлі колективізація розпочалася в кінці 1920-х років, проте найактивніша фаза припала на 1930–1932 роки. Як і в інших областях вона була поділена на етапи. Спершу була агітація та примус.

Місцеві партійні органи проводили активну пропаганду, заохочуючи селян вступати до колгоспів. Утім, значна частина селянства чинила опір, що змушувало владу вдаватися до примусових методів. Застосовували психологічний тиск, репресії та конфіскацію майна. Так розпочинали етап розкуркулення. Найзаможніші господарства оголошували ворогами народу. Їхніх власників позбавляли землі, майна і виселяли до Сибіру чи інших віддалених регіонів. Це породжувало страх серед решти селян, але також викликало ненависть до влади, але це не хвилювало тоді нікого, останній етап це створення колгоспів відібрану землю «націоналізували» об'єднували в колективні господарства. Проте технічне оснащення та організація роботи в колгоспах залишалися низькими, що негативно впливало на продуктивність праці [220].

Селянство звичайно чинило опір цьому свавіллю у майже всіх областях. Поділля не виняток.

Опір проявлявся у різних формах від відмови вступати до колгоспів, до саботажу, та знищення врожаю чи худоби, щоб уникнути їх передачі державі. Проти тих хто опирався застосовувати каральні методи здебільшого це були репресії таким чином тисячі людей заарештовували, депортували, а деяких страчували як «контрреволюціонерів».

Після колективізації розпочався штучно створений Голодомор 1932–1933 років. Саме насильницька політика конфіскації зерна і вилучення харчових ресурсів залишила селян без засобів до існування на Поділлі. Масовий голод супроводжувався високою смертністю. Селянство втратило не лише засоби для життя, а й віковічні традиції господарювання [213].

Наслідки колективізації для Поділля були трагічними: регіон втратив більшість продуктивних сил через голод і репресії. Колгоспи ж, які мали забезпечити селян виявилися неефективними, продуктивність сільського господарства залишалася низькою та в кінцевому результаті викликали масові смерті, через насильницьку колективізацію, депортації значно скоротили населення регіону, а ліквідація приватного господарства підірвала традиційну культуру та спосіб життя селян.

У висновку варто сказати, що колективізація на Поділлі в 1930-х роках була глибоко травматичним періодом в історії регіону. Політика примусу, насильства та репресій залишила по собі руйнівний слід у соціально-економічному розвитку і житті місцевого населення. Поділля, як і вся Україна, заплатило надзвичайно високу ціну за реалізацію радянської модернізації.

2.2. Хід збиральних та заготівельних кампаній на території краю

У 1931 р. колгоспні й одноосібні господарства тодішньої Вінницької області повинні були здати 38 734 044 пуди, а в 1932 р. – 33 620 703, а здала лише 20 400 00 пудів, на 1933 рік план сягав 30 млн пудів. Загальний план хлібоздачі по Українській РСР станом на 1932 р становив 6 142 074 тонни. Для Чемеровецького району план хлібозаготівлі 1932 року складав 8000 тон, для Ярмолинецького 7600 тон, станом на 15 листопада район виконав лише 87.3% річного плану хлібозаготівлі [213, С. 84].

Підготовку до весняної сівби можна проаналізувати на основі даних про Буринецький колгосп, який мав посіяти: ячменю - 100 га., вівса - 68 га., гречки - 35 га., гороху - 58 га., проса - 20 га., квасолі - 10 га., цукрового буряка - 80 га. Очистку посівматеріалу проведено на 94,2%. Забезпечено 406 цнт., концентрованих кормів, 29,30 цнт. соковитих кормів, 6364, 44 цнт грубих кормів, що задовольняє потреби колгоспу [60].

Щодо статистики вона була невтішна, в силу прийнятих рішень, щодо суворішого збирання хліба і постійного надмірного тиску на одноосібні господарства громади не виконували вказаних планів: Скаржинська – на 28,9%, Лехнівська – 32,4%, Б-Писарівська - 37% [170].

Все більше селян покидали села та йшли у місто в пошуках роботи, ухилялись від роботи у колгоспах, тому частина врожаю не було зібрана і план заготівлі важко було виконати. В постанові РНК УРСР від 20 листопада 1932 року говорилось, що причиною таких невдач є одноосібники і «куркулі», які «злісно» підривають роботу та знижують темпи збору врожаю.

Також однією з причин утрати врожаю у колгоспах були проблеми із обмолотом – залишення невимолоченого зерна в соломі. Рада народних комісарів ухвалила ще більш жорсткіші рішення:

- організувати суцільну перевірку якості обмолоту та стану збереження соломи;
- при випадках виявлення втрат у соломі від 3% та більше негайно організувати переобмолот соломи;
- зобов'язати сільради встановити пильний контроль за перебігом обмолоту та обліку;
- щодня вести записати облік додатково – вимолоченого та вивіяного з соломи;
- притягнути до суворої відповідальності винних у негосподарському ставленні до збереження ресурсів;
- преміювати окремих робітників та колгоспників, а також бригад, що досягнуть вагомих результатів;
- винищення шкідників [59].

Щодо інших харчових продуктів цифри були невтішні, а той і гірші. До прикладу: план заготівлі цибулі виконали на 0,6%, часнику – 0,5%, капусти – 13%, моркви – 18%, буряку – 33%.

Своє зобов'язання щодо 100% виконання плану хлібозаготівель до Жовтневих свят, Ярмолинецький район не виконав. На 10 листопада 1932 року виконали всього 80,3% плану. Навіть ті села, які раніше виконували план вчасно почали відставати, такі як Кадіївка, Соколівка, Левківці, теж не розпочали підготовки. На самому останньому місці в боротьбі за хліб лишаються такі села: Сказинці, Г - Буринці, Б - Писарівка, Сутківці і Вихилівка, які виконали свої плани від 55 до 70%. Особливо увагу приділяли саме одноосібному сектору, який називали найвідсталішим у колгоспі, по тій причині, що для одноосібного сектору план заготівлі ставили більшим [204].

Ми маємо декілька випадків розголосу в газеті, коли мешканці сіл по одноосібних секторах не виконували план: «Лабань Катерина с. Грабини має

здати державі 478 кг. хліба. На сьогодні вона здала всього 226 кг і на цьому мовляв, більше хліба немає... Частина прихованого хліба, тобто , 5 підув гречки хлібозаготівельна комісія виявила у її родича Лабаня Федора Василевого». Випадки переховування зернових культур або харчових продуктів у родичів не є рідкісними, але радянська влада розгорнула широку політику для виконання хлібозаготівельного плану» [84].

Також зафіксований випадок у селі с. Кадіївки: громадянин Кушнір Бартко незадовільно ставився до виконання своїх господарсько-політичних компаній, зокрема до хлібозаготівлі. Аби уникнути виконання плану хлібозаготівлі «злігався» з Бекасом Войтком, який проліз в члени комісії сприяння по хлібозаготівлі і у нього заховав у stodolі 4 пуди пшениці та мішок ячменю [94].

У липні 1932 р. на III Всеукраїнській партконференції на порядок денний було висунуто занепокоєння щодо загрози голоду у республіці УРСР, проте Каганович та Молотов всіляко заперечували наявність проблеми й не хотіли зменшувати план хлібозаготівлі, навіть більше 7 серпня 1932 року видали постанову ВЦВК й РНК СРСР «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперативів та про зміцнення соціалістичної власності» , яка у народі отримала назву « закон про 5 колосків». Це не лише акт нелюдської жорстокості, але створення сприятливих умов для штучного голоду [224, С. 33].

Із свідчень Чешновського Олексія Аполлоновича, який проживав у Демкіцях, можна дізнатись реальну картину тогочасної дійсності. За його спогадами у 1929 р. усі бідняки йшли до колгоспу в тому числі і його батько, рік видався урожайний тому зимували із хлібом. Уже 1932 рік засмутив селянські душі: викачували увесь хліб, врожайність упала. З часом люди почали пухнути від голоду. Олексій разом із іншими дітьми їли листя липа, бо воно було не таке гірке як інші листя дерев. Одного разу почув, що на базарі у Зарічанках можна було купити буханку хліба за 20 карбованців, Олексій вже не міг дивитись на опухлу матір і пішов за хлібом. Через чотири дні повернувся із

хлібом, але на подвір'ї дому застав людей, які вже хоронили його матір, згодом від голоду помер і тато. Його як сироту відправили у дитбудинок і там нагодували кашею і супом. У Демківцях померло голодною смертю 310 людей, а загалом у селі проживало до 1000 душ [224, С. 116].

Звичайно ніяких документальних свідчень, щодо голоду по селі ми не можемо знайти у газеті, тому що це не просто був голодомор, а цілий геноцид української нації. Народні маси віддавали все, що в них було, не лише матеріальні блага, а цілі життя покладались на розвиток «великого» соціалістичного союзу, а у винагороду мешканці сіл отримали лише репресії, розбиті долі й приниження.

Вже у листопаді 1932 р. за даними газети Борбуський колгосп «Червоний Шахтар» дотерміново виконав річний план хлібозаготівлі та утворення посівних фондів, перший у районі приступив до розподілу натуральних прибутків за принципом більше працюєш – більше отримуєш. Аргументуючи це тим, що жодне одноосібне господарство стільки не матиме хліба, скільки колгоспники [93].

Такі пропагандистські наративи можна зустріти майже у кожному випуску газети. Зафіксованих даних про голодомор неможливо знайти, все списується на «куркульські саботажі» і додаються скарги або заяви до сілрад, якщо односельчани не виконують постанов.

Наводиться приклад про завідувача польської школи Горецького із с. Грабин, який переховував 15 пудів хліба й заявляв, що це хліб який він купив. Але у 1932 році діяла постанова яка забороняла торгувати хлібом. Хоча зазначено, що Горецький як завідувач школи кожного дня отримував хлібний пайок, а такі дії як купівля або торгівля хлібом вважались спекулятивними діями [101].

«Райком спілки «Робос» та Райвідділ наросвіти повинні зробити потрібні висновки з приводу цього. Потрібне не тільки рішуче засудити цей вчинок, але притягти до найсуворішій відповідальності Горецького, який замість боротись за виконання пляну хлібозаготівлі, переховував, куркульський хліб, зрив

хлібозаготівлі». Ряд активістів с. Шарівки, зокрема члени президії сільради Дудко Михайло та Гонтар Шимко звинувачуються у підривної роботі проти хлібозаготівлі. Вони кричать «чорти тебе беруть, не можеш дурити їх (державу) до нового року. А виконав тепер, тобі знов накладатимуть» [13].

Із цих свідчень можна зробити висновок, що селян обурювало, як виконання хлібозаготівельних планів ніколи не закінчувалось, якщо план виконувався, то пізніше показники могли збільшити. Загалом Ярмолинецький район виконав план хлібозаготівлі у 1932 році на 94,3%. Але в газетах ніколи не писали ціною скількох життів було виконано план.

Лише 13 сільрад району виконали й перевиконали план хлібозаготівлі. А 9 сільрад навпаки не виконали вчасно. На самому останньому місці опинились Вихилівська сільрада, яка виконала 82,7% плану. Крім Вихилівки, хлібозаготівельного плану не виконали ще такі сільради Б - Писарівська, Сказинецька, Шарівська, Томашівська та Жилинецька [186].

Річний план мірчука (міра зерна, яку беруть за помел на млині) по Ярмолинецькому району складає 6698 цнт. На 31 грудня 1932 року поступило 3142 цнт. або 46,7% виконаного плану. Найгірше виконання плану збору мірчука було по Сутковецьким та Соколівським млинам [70].

Зафіксовано, що в Буйволовецькому та Скаржинецькому млинах мелють колгоспам хліб без мірчука так за «дякую», а в Татаринецькому млині колгосп «Вперед» меле хліб без мірчука не тільки на потреби громадського харчування, а й членам колгоспу. Макогонюк видав колгоспові 125 кг мірчука для здачі у хлібозаготівлі. у хлібозаготівлі. У Волудриницькій мелють «своїм» без мірчука. Там також виявлено недостачу мірчука. Щоправда деякі із згаданих колгоспів повернули належний з них мірчук. Проте, факти «зловживання» та розбазарювання мірчука в більшості млинів району - наочні.

Крім цього, більшість сільрад району користуються жорнами на всю широчінь, не зважаючи на всі вказівки РВК про відібрання жорен. Скаржинська сільрада зовсім відмовлялась забрати жорна у колгоспників, а Томашівська сільрада відкрито перемелювала зерна на жорнах. В багатьох господарствах

жорна залишилися, що давало змогу людям обмелювати пшеницю й не залишитись голодними. Держава це розцінювала як причину чому обмолоту було недостатньо.

Мірчук описувався у газеті як недоторканий державний фонд. А ті, хто були винні у розбазарюванні хоч-би одного кілограма його мали понести найсуворішу кару, як за розкрадання державного майна. Проте, районні слідчі органи, наслідча т. Любомська, мали численні матеріали про розбазарювання мірчука досі й не вживали жодних заходів. Чорна дошка ганебно відсталих в боротьбі за хліб село Сказинці, Шарівка, Б-Писарівка, Вихилівка.

Щодо темпів заготівлі лісоматеріалів Ярмолинецький район також відставав. Із поставленого завдання підготовувати 3390 кубометрів було заготовлено лише 256 кубометрів, тобто 0,76%. Лісоматеріали були потрібні для шкіряної промисловості, побудови залізниці та експорт [170].

Колгоспи не справлялись із поставленим задачами заготівлі зернових культур, інших продуктів харчування. Тому озброївшись пропагандистськими лозунгами, звинувачували людей у ледарстві та «куркульському» саботажі. 1932 рік називали «ганебним». У газеті не висвічували реальні проблеми, такі як посуха, непосильні податки, накладання натуральних та грошових штрафів. Закони, постанови, накази, розпорядження лише передбачали силові методи вирішення завдань.

З постанови Вінницького обкому КП(б)У від 2 січня 1933 р. дізнаємось про план перебігу готування до сівби, який в себе включав:

1. Захист фонду із насіння, для засіву.
2. Проведення регулярних партійних зборів і доповідь про перебіг засіву.
3. Забезпечити належною технікою сільське господарство.
4. Мобілізувати нових сільськогосподарських фахівців.
5. Зобов'язати редакцію райгазети в повній мірі висвітлення в пресі перебігу готування до сівби, зокрема особливо мобілізація насіннєвого фонду і ремонту тракторів.

6. Відмітити невідповідне ставлення та організацію культмасової роботи навколо сівби [151].

Щодо 1933 року, то він виявиться ще гіршим. Щоб «краще» й скоріше розгорнути сівбу пшениці оголошували змагання поміж колгоспників, бригадирів виробничих ділянок й трактористами. Уряд ставив такі терміни: засів ранніх ярих провести за 15 днів, а всіх інших культур за 25 днів, розгорнути широку масово-політичну роботу серед колгоспників. З постанови Ради Народних Комісарів від 24 січня 1933 р. затверджено середні норми здавання державі зерна з урожаю 1933 року з розрахунком на кожний гектар встановленого плану засіву ярих і на кожен гектар фактичного засіву озимих зернових культур [60].

Для УСРР середні норми для колгоспів, що їх не обслуговують МТС встановлено в розмірі 3,1 цент, а для колгоспів, що їх обслуговують - 2,5 цент. Запропоновано публікувати порайонні норми здавання хліба державі від колгоспів. Встановлені для районів норми обов'язків для всіх колгоспів даного району і їх не можна змінювати.

Кількість зерна, яку повинен здати державі кожен колгосп, визначають райвиконками. Встановити календарні строки виконання колгоспами річних зобов'язань здавання зерна державі.

Для УСРР встановлено виконати 5% річного зобов'язання в липні місяці, 25% в серпні, 25% у вересні, 15% у жовтні, 25% у листопаді і 5% у грудні. Порядок визначання розмірів здавання хліба державі від колгоспів, встановлений цією нормою не поширюється на одноосібні господарства. Для одноосібних господарств саме сільрада встановлює зобов'язання. Для України крайній термін хлібоздачі - 1 жовтня 1933 року [156].

При здачі зерна державі від колгоспів і одноосібних господарств припускається заміну однієї культури іншою, до прикладу: ячмінь замість кукурудзи, просто замість гречки. Не припускається тільки заміну харчових культур - пшениці й жита фуражними і круп'яними, а також не дозволяється замінити пшеницю ніякою іншою культурою. У зарахування виконання

колгоспами і одноосібниками господарства своїх зобов'язань, встановлених цією постановою про здавання зерна державі, приймається тільки зерно доброякісне. Зерно затхле і проросле не зараховується у виконанні зобов'язань колгоспів і одноосібних господарств.

Зерно засмічене і вогке зараховується у виконанні зобов'язань зі «знижкою» на засміченість і вогкість. Зобов'язали завідувачів пунктів здачі зерна притягти до судових слухань, якщо зерно не відповідало якості або якимось чином було зіпсоване. Щоб постачати хліб за державним зразком, дозволялось сільським учителям, агрономам, медпрацівниками нараховувати не більше, ніж по 2% від суми зобов'язань із здаванням зерна. Таким чином, лише ті, хто працював на державу могли отримати невеликі пільги у хлібозаготівлі.

Виконання термінів здачі хліба вважались першочерговою задачею кожного колгоспника або одноосібника. Також встановлювалось, що торгівлю хлібом між селянами дозволялось лише після виконання плану хлібозаготівлі для держави [113].

Колгоспи, що вчасно не виконували доручень, щодо хлібозаготівлі обкладались штрафом розміром ринкової вартості недовиконаної частини зобов'язання, а якщо одноосібник не впорався із термінами здачі притягувався до судової відповідальності.

Ярмолинецький район на 65 місці у збиранні врожаю. В той час, коли ряд районів в тому числі і Орининський, з яким Ярмолинці заключили договір про змагання збирання озимих, молотьбі і хлібоздавання, район на 5 серпня зібрав тільки 69.4% жита і 6.3% пшениці, а збирання ярих майже не розпочав. Район «ганебно» відстає. Відстають геть усі колгоспи. Відстають передовики: Ново-Соколівський, Сутковецький, Лисівський, Тартарнецький та ряд інших колгоспів досі закінчити збирання озимих [80].

Самозаспокоєння, а подекуди прямий куркульський саботаж – такі причини називали відставання. Кидались звинуваченнями, що самі голови колгоспів і сільрад, секретарі партійних і комсомольських осередків сприяють ледацюгам, порушникам трудової дисципліни, куркульським саботажникам, що

навмисно розтягують жнива, роз'їдаючи по ярмарках, залишаючи роботу в полі без керівництва.

Вихід на роботу у Вихилівському, Шарівському, Буйволовецькому, Грабинецькому та майже в усіх колгоспах неприпустимо низький. Крім цього, робота починається дуже пізно. 6 серпня у неділю більше половини голів колгоспів, сільрад можна було зустріти в Ярмолинцях на ярмарку. Не дивно чому маса колгоспників і одноосібники в цей день не вийшли на роботу [76].

Район відстає не тільки на жнивях, але і з обмолотом і хлібоздаванням. Обмолот хоча почали більшість колгоспів проте масово хлібоздачу жодний колгосп не розпочав, крім Перегінського, Сутковецького і Лисівського колгоспів, які здали по кілька центнерів. Куди ж пішов намолочений хліб? На громадське харчування і навіть для розподілу на трудодні. Ці факти свідчать, що ряд колгоспів порушили постанову партії та уряду і вказівку Сталіна про те, що хлібоздавання – найперша заповідь.

«Тривожні сигнали з фронту збирання, молотьби і хлібоздавання вимагають негайно в табори все працездатне населення, працювати від світанку до пізнього вечора, повністю використати всі збиральні машини, робочу і тяглову силу, оголосити нещадну війну ледарям, паразитам, зрадниками колгоспної справи. Погода чудова. Треба використати кожен годину, кожен хвилину, що прискорити темпи і покращити якість збирання та розгорнути масову молотьбу і хлібоздавання. Обов'язок громади – негайно покінчити з відставанням, вивести район на перше місце в області.»

Після закінчення сівби бригади розпочинають підготовку до збиральної кампанії. На прикладі, Скаржинецької комуни, можна розглянути які етапи включає хлібозаготівля. Починають готуватись із тягової сили - коней. Всіх 16 коней пильно охороняють та доглядають, проводять ремонт сільськогосподарських машин. Але велику частину роботи всеодно виконують вручну, а саме збирання 58 га різних культур. Щоб успішно провести збирання перевіряють на справність серпи і коси, у власності колгоспу були 70 серпів, 15 кіс та 95 граблів. Виготовили 20 драбин для водіїв тракторів, 10 вил,

10 рубків канату, 80 мішків. Що б не допустити втрати ні одного граму зерна, спочатку поле зачищають вручну, а потім із кінськими граблями [44].

На 4 день збиральної кампанії розпочинається молотьба і хлібоздавання державі. Хлібоздавання повинно закінчитись рівно за 3 тижні з початку збирання пшениці. Бригада повинна зібрати врожаю площею 134,5 га або 162,5 цнт. хліба. Держава має отримати 340,5 цнт хліба. Далі оплачують роботу МТС натурплатою - харчами або насінням і на кожний трудовдень колгоспника має припасти 5 кг хліба.

Партія закликала: «кожний комсомольський осередок, кожний комсомолец ні на хвилинку не повинні забувати про те, що ми вступили в найвідповідальніший і найскладніший період - у боротьбу за збирання й хлібоздачу державі, за перетворення кожного колгоспу на більшовицький, а колгоспника - на заможного»

Збиральна й хлібозаготівельна кампанії 1933 року проходила в обстановці найжорстокішої класової боротьби. Гасла партії поширювали ідею про «куркульські, петлюрівські» та інші антирадянські елементи. Кожний комсомольський осередок та кожний комсомолец повинні були докладати «надзусиль» для захисту врожаю, в тому числі організовувати маси молоді й колгоспників на відсіч контрреволюційним діям. Ворогами партії ставали й ті комуністи, які знаходились у підпорядкуванні села, але не виконували хлібозаготівельних планів [173].

Попереджуючи всі колгоспи та одноосібників, що в 1933 році згідно з постановою уряду, зерно недоброякісне та некондиційне (зіпсоване, сире, з засміченістю більше 10% проросле, що має значну шкідливу домішку) пункти заготовки зерна приймати не будуть та винних, що представлятимуть таке зерно, будуть притягнуті до карної відповідальності. Потрібно було мати на руках висновок агронома про кондиційність зерна, що б не потрапити за ґрати [13].

31 липня Н.-Томашівський колгосп «Червона Україна» розпочав жнива. Перший день жнив показав, що в колгоспі немає трудової дисципліни. Такі

бригадири як Беринда Василь та Сайко Роман, вийшли на роботу із запізненням на 3 години. Через те бригада вийшла на ланих - пів на 9 год. ранку. Дільниць ланкам вони ще й досі не довели. Ланки метушаться, не знають що їм робити. В бригаді Беринди вийшло на роботу всього 28 людей, замість 60, а в бригаді Сайка 13 людей. Бригадир Сайко просто розкладає бригаду і сам підриває трудову дисципліну. Пізно виходять бригади жати і ще за 3 години до вечора йдуть додому. Ці хиби гальмують жнива та хлібоздавання і ведуть до великих втрат. Потрібно було негайно викорінити всі неполадки перших днів жнив. Насамперед піднести трудову дисципліну та розгорнути боротьбу з ледарями і на цій основі домогтися високих темпів жнив, молотьби і хлібозаготівлі [11].

Станом на 24 вересня 1933 року план сівби був виконаний на 69,8%, по одноосібному сектору 36,2% [44].

Річний план хлібоздачі по області станом на 1 жовтня виконано на 75,2%, ні один колгосп у районі не виконав 100% затвердженого плану, що викликало сильне занепокоєння партосередків. Відповідно чим більш незадовільні цифри, тим більш суворий натиск хлібозбирання [162].

У 1936 р. Рада Народних Комісарів визнала, що основними недоліками хлібозаготівельної компанії минулих років була організація МТС, не правильне управління людьми, сільськогосподарських машин. У 1935 році план було виконано на 38%. Оранка розтяглась на 50 – 60 днів. Не менше третини усієї території України була засіяна не вчасно, не були витримані агротехнічні терміни обробітку зернових культур. Найважливішим завданням успішного проведення збирання хлібів стала розширення МТС.

Раднарком і ЦК ВКП(б) ухвалили постанову про заготівлі масла, молока і сиру 1933 рік. Згідно цієї постанови нинішню договірну систему заготівель молока, масла і сиру скасовується і встановлюється порядком податків для всіх одноосібних господарств і колгоспних дворів, що мають корів обов'язкове постачання молока за встановленими державними цінами [140].

На 1933 рік норми здавання молока для УРСР встановлено такі:

- одноосібних селянських господарств на рік 170 літрів на одну корову;

- для колгоспників, що не мають корів 110 літрів;
- для колгоспників у колгоспах, що мають корів 80 літрів на рік.

Для молочарсько-товарних ферм і для суспільного стада колгоспів встановлюється окремий план здавання молока. Не пізніше 10 січня сільради зобов'язані вручити кожному одноосібників та колгоспникові, що має корову, зобов'язання здавання молока, з зазначенням пункту здавання та з розбиттям річної норми здавання за місцем, відповідно до встановлених для району кварталних заготівельних планів заготівель.

Поруч з цим сільради зобов'язані провадити облік, тих хто виконують свої зобов'язання і з тих, що ухилятимуться від виконання завдань щодо здавання молока або масла державі на вимогу заготівельних організацій, стягати грошові штрафи розміром ринкової вартості не виконаної частини зобов'язання, при чому, недовиконана частина зобов'язань належить стягненню беззаперечливим порядком наступного місяця понад норму здавання цього місяця.

Поставлено за обов'язок директором маслоробних, сироварних і консервних заводів, а також головам притягати до карної відповідальності осіб за спроби здавати зібране й фальсифіковане (з домішками) молоко на рахунок виконання зобов'язань встановлених цією постановою. Заготівельні ціни на молоко, що його здають колгоспи, колгоспники й одноосібники на масло-сироварні заводи і 1-го січня 1933 року, встановлено розміром 15 коп. за літр.

Щодо збирання цукрових буряків були надані вказівки, що копання цукрових буряків розпочати в міру дозрівання його на окремих ділянках, але не пізніше 5 вересня не припускаючи затягнення початку копання аби запобігти скупчення робіт [205].

Копання буряку закінчити не пізніше, розгортаючи водночас з копанням вивозку буряку, з таким розрахунком, що б вивозку буряку закінчити не пізніше 10-15 листопада. Встановити МТС і РЗВ для кожного колгоспу диференційовані щодадні завдання копання і возовиці буряку на вересень, жовтень та листопад місяці. В період особливо напружених робіт, до копки

буряків притягнути всю працездатну людність, навіть малих дітей, а також забезпечували належну розстановку сил і засобів з урахуванням всіх одночасних сільського-господарських робіт, зокрема, посівну кампанії восени і оранки землі. МТС колгоспів пристосували до возки буряку й наготовили колесну мазь, підковки.

Пленум застерігав партосередки і сільради проти недооцінки збиральної компанії буряку в одноосібному секторі, такі завдання вимагають надати одноосібників виробничої допомоги. Для цього на засадах взаємної договореності прикріпили безтяглові господарства до забезпечених тяглом та широко притягаючи возовиці буряку корів.

Партійно-масову роботу навколо завдань збирання зернових і цукробуряків скупчили в бригаді, ланці і групі одноосібників, скерувавши її на боротьбу з ледвями, за високе якісне збирання врожаю без втрат, за збільшення ресурсів хліба і цукру для «покращення» матеріального стану селянських мас.

Станом на 31 липня колгоспний сектор Ярмолинецького району виконав план на 94,5%, тобто заготовив 1648 га замість 1759 га. Шарівський колгосп виконав план на 25%, Буйловецький 38%, Борбуський 66%, одноосібний сектор 71,1%. Причиною такого «ганебного» стану обробітку покладають на необачність голів сільради та «куркульський саботаж» [195].

Однією із засад політики, що б запезпечити своєчасний та висоякісний обробіток цукрових буряків в зазначені терміни, оголошували конкурс та встановлювали такі премії:

- Для бригад: перших 10 премій по 1000 крб., других 20 премій по 500 крб., третіх 30 премій по 250 карбованців та кожному грамота облвиконкому.
- Для колгоспів: перше місце - 5000 карбованців, друге - 2000 крб., третє - 1000 крб.
- Для сільрад: перше місце - 6000 крб., друге - 2000 крб., третє - 1000 крб. [148].

Грабинецький колгосп ім. Косіора не зміг закінчити возовицю цукрових буряків вчасно, у цьому звинувачули керівництво «одною з причин - брак керівництва їзовими. Коли хто хоче приходить на роботу. Приміром їзовий Лис Оксентій приходить до роботи о 12 годині дня. Як почне збирати, лагодати воза минає година. З день вивезти один раз буряків. Їзовий Войт Каролько з третьої бригади замість возити буряки, роз'їжджає по базарах, спекулює м'ясом. Коні стоять в стайні, їх ніхто не використовує. Їзовий другої бригади Хлівецький Михайло злісно порушує трудову дисципліну. Голова колгоспу Сопілкр, бригадири повинні взяти в свої руки спарву возовиці, розгорнути посправжньому змагання сіж їзовими і забезпечити закінчення возовиці буряків в остаточно встановлені строки» [129].

В зв'язку з достроковим виконанням плану м'ясозаготівлі по області Вінницький облвиконком скасував свою постанову від 7 грудня 1932 року про заборону торгівлі худобою та м'ясом в межах області. Облвиконком зобов'язав всі РВК забезпечити повне виконання плану м'ясозаготівлі кожним господарством, повне й дотермінове виконання плану 1 кварталу 1933 року [52].

На сторінках газети зазначалося: «Левковецька, Сл-Кадіївська, Волудриницька, Вихилівська, Б-Писарівська Голохвастівська сільради повністю і з перевищенням виконали річний план м'ясоподатку. Водночас ряд сільрад району, як от: Сутковницька, Антоновецька, Жилинецька, Гр-Буринецька, Шарівська, Скаржинецька й інші виконали свої річні завдання від 89-91%, хоча, щоб повністю виконати завдання з м'ясоподатку - є цілковите можливість. Відставання цих сільрад відбилось на виконанні плану по району в цілому. На 23 грудня виконано тільки 95,6% річного завдання [50].

Останніх кварталів район не знав відставання у виконанні планів з м'ясоподатку. Ми і цьому 4 кварталку мусимо у найближчі дні вивершити план м'ясоподатку, це бо краща відзнака райпартзборів та гарний показник готування до більшовицьких партз'їздів».

Виконання квартального плану по м'ясостворенню просувалось повільно, деякі сільради не могли виконати й 50% плану. Лише Чагарівка – 100%, Кузьмінчик – 126%. Так, Бережанська сільрада виконала квартальний план на 20%, Андріївська – 17%, Чемеровецька – 22%, Демковець – 21%, Івахновецька – 7%. Незважаючи на постійний тиск та залякування Івахновецька сільрада на чолі із керівників Шараповим абсолютно нічого не робить і навіть заявляє «краще плана недовиконати ніж перевиконати». З метою стимулювання плану м'ясоподатку 1-го кварталу в термін встановлений урядом оголошується конкурс на 11 премій: 2 перших премій по 3 тисячі карбованців, 4 других по 2500 крб, 5 третій премій по 2000 крб [82].

Говорячи про заготівельні кампанії на Поділлі у 1930-х роках варто засвідчити, саме вони і були ключовим елементом радянської політики економічної експлуатації села. Саме у цей час держава примусово вилучала в селян зерно та інші продукти, задля забезпечення потреби індустріалізації, експорту та утримання міського населення. На Поділлі як на, аграрному регіоні з родючими землями, ці кампанії набули особливо жорсткого характеру.

Їхніми передумовами слугувала політика індустріалізації за для якої Радянський Союз потребував великих обсягів зерна для фінансування швидкої індустріалізації. Продавши зерно за кордон, держава отримувала валюту для закупівлі техніки та обладнання. Тоді і почалась колективізація вона створила умови для централізованого контролю над виробництвом і розподілом продуктів харчування. Колгоспи стали основними постачальниками зерна завдяки ідеологічному контролю. Уряд прагнув зміцнити владу над селянством, яке традиційно чинило опір радянській владі. Заготівельні кампанії були інструментом як економічного, так і політичного тиску [230].

Проведення заготівельних кампаній проходило етапами. Етап планування для кожного району і колгоспу встановлювалися обов'язкові плани здачі зерна та інших продуктів (м'ясо, молоко, картопля тощо). Ці плани часто були завищеними, не враховували реальних умов господарювання та врожайності. Важливим елементом впливу була пропаганда і тиск агітатори розповідали

селянам про необхідність виконання планів, використовуючи політичні збори, мітинги та лекції. У колгоспах створювали спеціальні заохочення для тих, хто здавав понад норму, але реальні винагороди були мізерними в разі коли плани не виконувалися, до села відправляли спеціальні бригади, які примусово вилучали зерно, худобу, харчі. Часто конфіскували навіть насіннєвий матеріал, необхідний для посівів також влада звичайно застосовувала репресії проти «саботажників» тобто людей котрі, відмовлялися здавати зерно або приховували харчі, оголошувалися «куркулями» чи «контрреволюціонерами». Їх арештовували, висилали до Сибіру або навіть засуджували до розстрілу [207].

Влада застосовувала різні методи вилучення продовольства в першу чергу такі як обшуки та подальше вилучення спеціальні бригади обшукували будинки селян, шукаючи приховані харчі. Часто використовували жорсткі методи тиску – погрози, фізичне насильство, шантаж. Також конфіскували худобу в разі якщо зерна було недостатньо, у селян забирали худобу, що призводило до руйнування господарств. Також додавали штрафів за будь - яке невиконання планів призводило, які накладалися у вигляді додаткових поставок звісно не забували і про залучення активістів таким чином до складу заготівельних бригад входили місцеві, члени партії та комсомольці. Часто їх діяльність супроводжувалася конфліктами з односельчанами [223].

Особливості заготівель саме на Поділлі були зумовлені в першу чергу Родючістю регіону оскільки саме Поділля вважалося одним із найбільш родючих регіонів УРСР. Це робило його головним об'єктом заготівель, адже держава покладала великі надії на місцеві врожаї. Проте навіть тут завищені плани призводили до невиконання та масових конфіскацій. Селянство чинило потужний опір та будь яким чином намагались протидіяти кампаніям вони закопували зерно, маскували запаси або використовували їх для годування худоби, окремі селяни саботували роботу в колгоспах, що ускладнювало виконання планів. Та інколи навіть вчиняли бунти вони фіксувалися ,хоча швидко придушувалися владою. Поділля зазнало масштабних репресій. Тисячі

людей були вислані до Сибіру, а багатьох «саботажників» засудили до різних строків ув'язнення або стратили. Заготівельна політика стала однією з головних причин Голодомору. Масове вилучення зерна залишило селян без харчів. У 1933 році в селах Поділля від голоду вмирали цілими родинами. За деякими оцінками, смертність у регіоні сягала десятків тисяч людей. Було повністю зруйноване приватне сільське господарство [208].

Конфіскація насіннєвого зерна та худоби призвела до зниження врожайності на наступні роки. Селяни втратили стимул працювати, що ще більше поглиблювало кризу. Також був нанесений велетенський моральний удар по селянству масові репресії та голод підірвали традиційні засади сільського життя. Багато селян втратили віру в можливість поліпшення свого становища.

Таким чином, заготівельні кампанії на Кам'янецьчині у 1930-х роках були складовою репресивної політики радянської влади, спрямованої на викачування ресурсів із села. Вони мали трагічні наслідки для регіону: економічні - руйнування господарств, демографічні - масова смертність від Голодомору та соціальні - поглиблення недовіри до влади. Заготівельні кампанії 1930-х років стали складовою репресивної політики Радянського Союзу, спрямованої на економічний контроль та підкорення сільського населення через примусову колективізацію.

2.3. Кампанії мобілізації коштів на господарські потреби держави

Перший п'ятирічний план (1928 – 1932 рр.), ознаменував значні зміни темпів індустріалізації народного господарства. Згідно із результати фінансової програми були залучені значні грошові ресурси: мобілізовано понад 91 млрд. крб., залучені кошти населення 17,3 млрд. крб., господарські підприємства 70,9 млрд. крб. Більша частина цих коштів були заплановані для народного господарства, а саме 56,8 млрд. крб. На фінансування промисловості й електротехнічної галузі – 22 млрд., крб. Проте реальна цифри свідчили, що під час першої п'ятирічки мобілізовано 120, 1 млрд. карбованців, тобто фінплан

було перевиконано. Значною мірою це пояснюється збільшенням темпів реалізації п'ятирічки для доведення успішності соціалістичної країни, на противагу капіталістичним. Фінансовий план другої п'ятирічки складав 469,4 млрд. крб.

Виконання фінплану станом на листопад 1932 року складав 62,2% по району і 40,8% по селах. План по акціям інкубцентру виконано лише на 11,6%, по МТС – 31,8%, по життєвому забезпечення – 24,6%, по позиці «4-го вивершу вального року» по селах – 27,6%, а з робітників і службовців – 43,8%. Якщо говорити за окремі села, то можна прослідкувати таку статистику, В – Грабинецька – 19,1%, квартального плану, Антоновецька – 24,1%, Перегінська – 24,3%, Боднарівська – 27,3%, Сутковецька – 27,2%, Томашівська – 25,3%, Буйловецька – 28,3%. Гарні результати мали такі сільради Сказинецька – 86,7%, Голохватська – 78,3%, Ярмолинецька – 67,1% [87].

У 1930-х роках головним способом перекачування коштів на потреби індустріалізації стали ощадкаси. Проводилась регулярна агітації про зберігання грошей у Держбанку. За законом уряду від 17 липня 1933 року, держстрахування на 1934 рік підлягають будівлі, посіви, сільськогосподарські тварини, як колгоспників так і одноосібників. Страхові внески люди перестали так активно вносити після 1932 року. Страхові нагороди виплачувались колгоспникам у разі лих, такі як неврожай, град, інші стихійні лиха. Сума страховки повинна була покрити вартість втраченого чи пошкодженого майна в повній сумі страхової оцінки. Ремісникам й іншим трудящим 90%. За страхування посівів сільськогосподарських рослин від градів чи повиней, а також смерті свійської тварини – нагорода виплачується за твердими ставками [49].

Не підлягали виплачуванню страховки внаслідок явної безвідповідальності господаря, недотримування правил пожежної безпеки, а також внаслідок неправильної експлуатації. Колгоспи могли страхувати належну їм худобу повної вартості по інвентарному опису.

Щоб сприяти подальшому розвитку тваринництва і підвищенню його товаровартості встановлено знижку в розмірі 20% страхового платежу за страхування племінних тварин на сільськогосподарських тварин, що знаходяться в товарних фермах і до 25% знижки передовим колгоспам, що домоглися позитивних показників у зберіганні та розвитку тваринництва. Встановлено також знижку до 50% страхового платежу колгоспам за гарну поставу протипожежної охорони [183].

Новий закон про державне страхування передбачав зміцнення організаційно – господарської системи колективізації. Державний банк повинен був зберігати кошти і надавати 8% річних і 12% за вклад терміном не менше 3-х років. Зважаючи на це правління Б. – Писарівського колгоспу «Веселе життя» на своєму засіданні ухвалило внести частину своїх коштів до філії Держбанку на строкові вклади, а саме: 8000 крб., на 3 місяці, 6000 крб. – на 4 місяці, 4000 крб. – на 5 місяців, 3000 крб., на – 6 місяців, 2000 крб., на 7 місяців. Повільно просувався виконання фінплан. Станом на серпень 1933 року фінплан було виконано на 15%, за минулий III квартал цифри складали 100,4%, а IV квартал 113%. Жодної копійки не було зібрано у Грабино – Буринецькій, Б – Писирівка, Соколівська, Перегінської, Волудринецької та ряду інших громад. Звинувачували у такому низькому рівні збору коштів «куркульський саботаж» [105].

Райкомітет видав постанову про збір грошей на побудову ескадрилії ім. Постишева. Так у Почапінцях зібрано 150 карб., у Летаві 200 карб, але були й такі села які майже нічого не зібрали – це у Хропотові, Івахнівцях, Демківцях. Звичайно це піддається логічному поясненню - у селах найбільший відсток бідності, але партія «закривала очі».

Виконання плану по «добровільному» платежу по Ярмолинецькому району проходить незадовільно. Більшість голів сільрад, голів колгоспів не надають цій справі потрібної уваги і як наслідок, завдання II кварталу на 10 травня 1936 року виконано тільки на 16,4%, зокрема поверх окладне страхування 15,1%, житлове страхування 22,1% та страхування хатнього майна

7,2%. Найбільш низькі показники мають Фрампільська, Жилинецька, Левковецька, Скаржинецька, Буйловецька, Перегінська та інші сільради. Позитивні результати можна спостерігати у с. Лисівки, Буринець, Сл.-Кадіївка, які провели поверховкладне страхування худоби [71].

Станом на 8 липня 1936 року по Ярмолинецькому району реалізовано позики серед робітників та службовців району на суму 223 тис. крб., серед колгоспників 317 тисяч, одноосібників 12 000 крб. Загалом по району реалізовано позики на 552 тисячі крб. Передовим колгоспами є Шарівська, Ярмолинецька, Антоновецька, Соколівська, Кадіївська, Боднарівська. Тягнуть назад Томашівська, Скаржинська, Фрампільська [190].

Ярмолинецька селищна рада закінчила передплату на нову позику по колгоспному і одноосібному секторах, що підлягають обмінові на 32.675 крб. Вже внесено готівкою на позику 1056 крб. Сільрада розгорнула роботу щодо дальшого збору готівки. Взято на облік облігації по району на суму 498 тисяч крб.

Також Ярмолинецький район зобов'язався в змаганні з Барашівським районом поставити на відмінно в 1936 році роботу дотерміново виконати плани по всім галузям. Головними завданнями було позбутись самовпливу в проведенні добровільного страхування, розгорнути серед колгоспних мас широку масову роботу по колективному страхуванню. Правління колгоспів мали врахувати важливість поверховкладного страхування, особливо худоби і в найближчі дні забезпечити виконання плану по всім галузям

Одною з відсталих по мобілізації коштів в II кварталі є фрампільська сільрада. Приміром, потрібно зібрати 400 крб. по житловому забезпеченню, а нічого не поступило. Фінансова секція сільради не працює. Той актив, що був навколо неї, вона розгублена. За весь квартал секція жодного засідання. Голова секції Ціпан бездіяльний. Часті випадки, коли він тижнями не з'являється до сільради. Ціпан навіть не обізнаний зі станом виконання фінплану. Президія сільради не повинна далі терпіти такої бездіяльності [86].

Кампанії мобілізації коштів на господарські потреби держави в 1930-х роках XX ст. у Кам'янець – Подільській області стали складовою частиною радянської політики централізації ресурсів. Якщо на формальну участь місцевого населення, вони базувалися на примусовій пропаганді, що призвело до значних соціальних та економічних потрясінь. Цей досвід для розуміння механізмів мобілізації ресурсу.

2.4. Поширення опозиційних настроїв та боротьба з ними правлячого режиму

У російській історіографії твердження, що колективізація селянської власності, потрібне для того, щоб індустріалізувати країну, стало аксіомою. Проте сама індустріалізація не була якоюсь самоціллю. До суцільної колективізації радянський уряд поставився ретельно і вкрай серйозно. Під час підготовки стало зрозуміло, що багаті селяни не підуть з власної волі до колгоспу.

Інтерес до Поділля зумовлений декількома факторами. Перша – географічне розташування. Прикордонний статус регіону й імперіалістичні плани, посилити мілітаризацію Поділля, що відбилось на репресивних заходах режиму. Друга – поліетнічність, проживання таких національностей як євреї, поляки, московіти, чехи, німецька меншина.

У газеті «Колгоспник Прикордоння» зафіксовано деякі випадки опору населення, які закінчувались судовими процесами. 3 грудня 1932 розглядається справа Хоптяр Федора, який «злісно ухиляється від виконання хлібозаготівлі замість 14 центнерів по пляну, він здав державі лише 2 центнери хліба, а іншу розпродав по спекулятивним цінам на базарах» виїзна сесія Ярмолинецького Нарсуду розглянули справу і засудили його до позбавлення волі строком на 3 роки та конфіскації на 200 крб майна на користь державі» [208].

17-го листопада того ж року виїзна сесія Ярмолинецького нарсуду в с. Б-Писарівці розглянула справу Сидорчука Федора, який не виконав завдання по хлібозаготівлі. Сидорчук має 6 га землі, потрібний с\г інвентар і мав змогу

виконати плян хлібозаготівлі. Одначе, замість 24 цнт. по плану він виконав тільки 2.90 цнт., а решту хліба розбазарив та закопав. На судовому засіданні встановлено, що Сидорчук як «куркульський» агент злісно ухиляється та чинить опір хлібозаготівлі. Суд засудив Сидорчука Ф. до позбавлення волі на 3 роки з конфіскацією його майна на 500 карб. Колгоспна і бідняцька маса села одностайно схвалила вирок суду [89].

Головним виконавцем політики колективізації у селі стали «буксирні громади» або як їх ще могли називати «червона мітла», яка відбирали усі харчові продовольства. Їхній пік припав під час Голодомору, починаючи із 1931 року, кількість бригад зросла. Зазвичай їх складали комсомольці, студенти, працівники установ, сільський актив. Широкою практикою було створення «буксирних» громад які направляли в сусідні села. Влада розколювала суспільство, одні забирають в інших, відбір продуктів здійснювався систематично. Репресії могли застосовуватись і до партпрацівників, які не виправдали очікувань, з метою регулярного вилучення продовольства і запровадив для виконавців винагороди від 200 до 1000 карбованців. У період 1932-1933 рр. під час проведення планових та «децентралізованих» заготівель, «штурмових декад» тощо, вони до останку вилучали продукти харчування в оселях, прирікаючи селянські сім'ї на смерть від голоду.

У період з 20 лютого до 10 березня 1935 р. із прикордонних районів Поділля у внутрішні райони УСРР виселено 2864 господарств (із загальної кількості у 8342 виселених господарств), 12828 осіб (із загальної кількості у 38996 осіб). Якщо розглядати етнічні групи, то ми спостерігаємо таку статистику із 8329 господарств, українців було 343, поляків - 2866, німців - 1903. За соціальним складом: «куркульських» – 1155, одноосібних – 3725, колгоспних – 3396, інших – 53 сім'ї. Пізніше до їх будинків переселили 1016 господарств (4217 осіб) колгоспників і демобілізованих червоноармійців із Чернігівщини та Київщини [207].

Систематизуючи списки польського населення на виселення, районні партійні, радянські та правоохоронні органи проявляли «наполегливість» у

проведенні роботи, яка характеризувалася, передусім, визначенням додаткового резерву. По області він становив 1322 родини. У Ярмолинецькому районі — 108, Чемеровецькому — 95. У період з 1935–1936 рр. з Поділля організованим порядком було виселено 11634 польські та німецькі родини, а це щонайменше 46500 громадян. Гоніння на громадян досягло апогею в 1938 р., коли в Україні остаточно були розформовані національні адміністративно-територіальні одиниці, закриті польськомовні навчальні заклади. Особливого значення органами НКВС було надано ліквідації міфічної шпигунської «Польської організації військової». У квітні 1938 р. Солобковецькою слідчою групою районного відділу НКВС був викритий районний повстанський штаб «Польської організації військової». З документів кримінальної справи довідуємося, що боївки «ПОВ» були організовані в селах з компактним проживанням польського населення: Солобківці, Глушківці, Міцівці, Сприсівка, Стріхівці, Удріївці, Підлісний Мукарів та ін. За твердженням слідчих, члени «ПОВ» були бойовим загonom, який мав брати активну участь у загальному плані боротьби з радянською владою за відродження великої Польської держави у кордонах 1772 р [208, С. 109].

Виходячи із цих завдань, організація планувала здійснити: проведення військово-політичного і економічного шпигунства на території СРСР; військове повалення радянської влади; об'єднання повстанських та диверсійних кадрів для руйнівної роботи в середині держави під час війни, створення сприятливої обстановки просування в тил СРСР регулярних польських військ; здійснення диверсійних актів на залізничному транспорті, шосейних дорогах, в сільському господарстві. Аналіз матеріалів свідчить про надуманість і безпідставність подібних тверджень. Однак це не завадило органам НКВС притягти до кримінальної відповідальності 39 громадян польської національності Солобковецького району. За рішенням особливої трійки УНКВС по Кам'янець-Подільській області від 26 вересня 1938 р. всі вони були засуджені до вищої міри покарання і розстріляні в день суду. На жаль, наведена справа далеко не єдина. Органи НКВС у закритому листі від 11 серпня 1937 р. «обґрунтовували»

фальшивку про фашистсько-повстанську, шпигунську, диверсійну і терористичну діяльність польської розвідки в СРСР. І результати не забарилися

Матеріали архівно – кримінальних справ дають можливість визначити алгоритм та критерії, на підставі яких підбиралися кандидатури для ув'язнення. О. Лисенко аналізував довідки сілрад і правління колгоспу про матеріальний стан, політичне ставлення до режиму. Одними з перших джерелознавчий аналіз провели С. Білоконь, Р. Подкур і В. Ченцов. Згідно із результатами дослідження, велику частку отриманої інформації, уміщеної в інформаційно – аналітичних доповідних записках, було добуто за допомогою таємної мережі агентури. Левова частина цитувань, висловлювань селян щодо ставлення до колективізації, індустріалізації, податкової системи, робітників, найбільш вирогідно, було взяті з агентурних повідомлень [207, С. 103].

Якщо аналізувати кримінальні справи репресованих осіб у 1937–1938 рр. то можна скласти враження, що Кам'янецьчина була центром «резидентами та агентами польської розвідки». Простежити це можна на основі матеріалів, кримінальної справи, по якій проходили і були засуджені Військовим трибуналом співробітники управління НКВС Кам'янець-Подільської області Саверин і Крикович. З матеріалів слідства довідуємося, що «з серпня 1937 по серпень 1938 рр. під слідством перебувало 16 тисяч чоловік, з них до 90 відсотків зізналися в тих чи інших протидержавних злочинах (шпигунство, участь в організаціях і т. д.)». Переважна більшість це були люди, яких заарештували за «правдиві» свідчення інших громадян.

Архівні документи мають підставу стверджувати, що постанова «Про арешти, прокурорський нагляд і ведення слідства» не сприяла повному усуненню недоліків, не викривала неподобства, що мали місце в роботі репресивних органів. Пояснити це можна однобічним підходом до виконання директиви Й. Сталіна «Про облік та перевірку в партійних органах відповідальних співробітників НКВС СРСР». Розгляд, як правило, проходив за участю керівників НКВС, присутність яких не сприяла викриттю та усуненню недоліків.

Вище політичне керівництво держави запровадило заходи щодо часткового припинення репресій проти простого, водночас це зобов'язувало партійний комітет по селах вжити рішучих заходів до виправлення недоліків слідчої роботи органів НКВС. Не можна не відзначити, що в 1939 р. було реалізовано низку заходів щодо скорочення термінів покарання та звільнення з таборів. Ці заходи створювали лише видимість лібералізації політичної системи, однак, у дійсності, це був лише тимчасовий відступ. Підтвердженням цьому є відхилення пропозиції щодо перегляду вироків, винесених Військовою колегією Верховного Суду СРСР за протестами Верховного суду та Прокуратури СРСР не пленумами Верховного суду СРСР, а звуженим судовим складом — головою Верховного суду СРСР І. Голяковим, його заступниками І. Нікітченком, В. Ульріхом за участю Прокурора СРСР М. Панкратьєва. Проти такої пропозиції категорично виступив Л. Берія, який у листі до В. Молотова 7 грудня 1939 р. зазначав: «НКВС вважає недоцільним порушувати встановлений законом порядок розгляду протестів у справах, які розглядалися Військовою колегією Верховного Суду СРСР. Реабілітаційні заходи, розпочаті в 1939 р., можна розцінювати як пропагандистський захід. Поряд з цим політичне керівництво держави намагалося замаскувати справжніх організаторів масових репресій, послабити соціальну напруженість у суспільстві, заспокоїти громадську думку і продемонструвати «великий» прояв турботи «вождів народу» про долю соціалістичних робітників [207, С. 149]..

Висновки до розділу

Таким чином, період 1930 – х років характеризується численними політичними та економічними змінами. Радянський Союз прагнув перетворити українські землі на колоніальний придаток і щоб затвердити свою владу вводилась політика індустріалізації і колективізації як засіб об'єднання населення. Друга п'ятирічка ознаменувала початок процесу Голодомору та розкуркулення, що б призвів до втрати приватної власності у простого люду. Сама колективізація спочатку давала надію людям, але згодом стало зрозуміло, що колгоспи вигідна справа лише для партапарту. Не підйомні плани

виконання заготівельних кампаній, виступали як легітимізація насильницьких дій, щодо селян, а репресії закріпили страх перед «червоною мітлою».

РОЗДІЛ ІІІ.

ЗАКЛАДИ ОСВІТИ ТА КУЛЬТУРИ НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ

3.1. Діяльність закладів освіти на теренах Кам'янецьчини

Після переходу Радянського союзу до політики індустріалізації та колективізації, партапарат зверну особливу увагу на підростаюче покоління. Освіта стала важливим інструментом ідеологічного впливу, а школи стали осередками формування « справжнього трудового класу». Шкільна програма є значущим елементом політичної пропаганди, учні впершу чергу повинні були спрямувати свої погляди на праці.

Перед партапаратом стояло завдання - цілком змінити освіту в школах, виховання молоді й почали здійснювати небачений в історії педагогічний переворот. Перед педагогами, постало завдання глобального масштабу, яке можна класифікувати як унікальне явище, як революцію в освіті й вихованні дітей та молоді. Більшовики визначили відразу в галузі ідеології, уявлення про закономірну зміну капіталізму безкласовим устроєм шляхом глибокої революційної трансформації, з опорою на рух пролетаріату. Для теорії марксизму найважливішими були установки на матеріалістичний аналіз, бачення світу в його системності й діалектично суперечливій динаміці, класовий підхід. Одразу ж було поставлене завдання знищити «стару школу» [218].

В 1930-х роках утворилась обов'язкові схеми функціонування суспільних наук як суто радянських. До неї входили передусім партійність, класовість, які передбачали «активну критику всієї буржуазної культури». Тому в цей період укладаються традиція радянської науки: більше уваги надавали критиці «буржуазних» теорії і практиці, ніж власне конструктивному розвитку радянської науки. Складовою радянської педагогічної науки стає атеїзм як його

складова, який тлумачиться як «партійний» матеріалізм. Це також відмінна, специфічна риса радянської освіти, декларував свій світський характер, що виходив далеко за рамки секуляризму, прирівнював атеїзму «радянської філософії». Леніна, Сталіна, Маркса, а вчителі у свою чергу давати приклад «нової радянської людини». З одного боку все підпорядковувалось ідеологічним завданням. Із значних успіхів стало подолання неграмотності серед населення, але й у свої чергу це призвело до більшого взяти під контроль партії освітню галузь [221 С. 283].

Загальні дані свідчать, що у освітньому зростанні населення Україна вступає до другої п'ятирічки, маючи 97,5% письменних серед дорослої частини населення. Загальним навчанням охоплено 98%. В 1928 р. на Україні було 4450 сельбудів і 677 хат-чительень, 1932 р. є 8868 будинків колективіста і сільбудів. 21154 хат-читальень і червоних кутків [20].

Порівнянно із дореволюційними подіями, за даними газети у 1915 році школи відвідували лише 40% дітей, а через неграмотність страждали 60%. Після Жовтневої революції понад 4,5 млн самої тільки української національності, й 500 тисяч національної меншості пішли до школи. Безсумнівно це хороші результати реформування освітніх осередків [163].

Педагогічна наука цього періоду набувала повноцінних радянських рис, ставала марксистсько - ленінською і почала настійливо й послідовно боротися з усіляким «ухильництвом» — «механістичними» й «ідеалістичними» викривленнями. Про це наочно свідчить підручник для вишів «Педагогіка» М. М. Пістрака, 1934 року видання, де кожна з тем розглядається на фоні критики «право» і «ліво» опортуністичних викривлень, наприклад, у застосуванні методів навчання, організації дисципліни школярів, дитячого самоврядування, діяльності піонерської організації в школі тощо. При цьому постійно наголошувалось на необхідності боротьби «на два фронти» — як проти «лівого опортунізму» механіцизму так і «право-опортуністичних» тенденцій, що, загалом, стосувалися дореволюційної школи. Жодного прізвища поки що не називалось.

Українська складова, особливо після постанови «Про структуру початкової і середньої школи в СРСР» (1934) та серії інших, які уніфікували оригінальну українську систему освіти в радянську, проголосивши російську як взірець, взагалі зникла із науково-дослідницького поля. Вона великою мірою набула декоративного характеру, а педагоги-науковці почали виступати ретрансляторами, тлумачами ідей, що формувалися у Москві. Крім, звичайно, передового педагогічного досвіду, який створювався власне на території України.

Щодо підготовки педагогічних працівників, то від кожного вчителя вимагається систематична праця над собою, пошук кращих методів навчання, однією з кращих форм обміну досвід пропонується – методичні наради, але вони не мають широкої популяризації у сілках школах. Засуджуються методи виховання і навчання такі як лайка, сварка чи погрози [21].

«Окремі заяви від шкіл, як от Олексюк (Ст-Соклівки), Барановський (Н-Томашівка), Пилипенко (Н-Соколівка), зважають за зайве відвідування кущові методичні наради, хоч в цих школах дуже кепсько поставлено роботу: учні не відвідують школи і порушують дисципліну, а якість навчання теж незадовільна». На загальний огляд поширювались імена та школи, які не дотримувались постанов партії [118].

Варто відмітити, що у готуванні до нового навчального 1933 року будівництво нових шкіл, виконано всього на 54%, капітальний ремонт шкіл на 85%, пристосовано будинків під школи 60%, забезпеченість підручників, зошитами складає 85%, політехнічними приладдям – 40-45%, забезпеченість педкадрами окладає 78%. Але зовсім відсутні вчителями польські школи. Такий стан створився в наслідок недооцінювання справи готування до навчального року від райвідділу Наросвіти. Вийшла нова постанова РК КП(б)У, щоб негайно повернути всіх учителів-комуністів, що працюють не за фахом на вчительську роботу й забезпечення безперебійного постачання вчителів продуктами харчування (борошно, цукор, жири) згідно постанов ЦК і РНК, забезпечення учнів гарячими сніданками, безвтратний збір врожаю в

пришкільних господарств і своєчасний посів озимини для потреб шкіл. Покладалось здійснення постанови на тов. Китаєва, який мав контролювати організацію підготовки вчителів [175].

З початком 1930х рр. освіта у СРСР зазнала значних змін й трансформації, які були спрямовані на формування «справжньої радянської людини». Із кожним роком партапарат все більше і більше здійснював вплив на шкільну сферу. Були прийняті постанови для посиленого темпу готування до навчального року в 1934 році. Для Чемеровецької середньої школи виділено 23000 крб. на добудову 2-х класів, майстерні та кухні [80].

З метою дальшого підвищення навчальної роботи шкіл, піднесення матеріального забезпечення вчителів початкових, неповних середніх і педагогічних технікумів і залучення кваліфікованих педагогів. 14 квітня 1936 року була опублікована постанова Ради Народних Комісарів Союзу РСР і Центрального Комітету ВКП(б):

- Підвищити з 1 квітня 1936 р. заробітну плату вчителям початкових, неповних середніх і середніх шкіл, педагогічних технікумів.
- Встановити ставки заробітної плати на 10% нижче для вчителів II розряду, які не мають закінченої середньої освіти. У 5-7 класах неповних середніх і середніх шкіл для вчителів рідної мови, літератури, математики, фізики, хімії, географії, історії, природознавства.
- Ставки заробітної плати з 25 - річним педагогічним стажем і вище встановити на 10% вище ставок, встановлених для вчителів з 10 річним стажем.
- Встановлені ставки заробітної плати вчителів початкової, неповної середньої і середньої школи і викладачів педагогічних технікумів виплачувати за 4 години викладацької роботи на день у перших чотирьох класах і за 3 години викладацької роботи на день у решті класів. За додаткові години викладацької роботи провадити додаткову оплату відповідно до одержуваної ставки.

- Встановити для вчителів рідної мови, літератури й математики 5-10 класів неповних середніх і середніх шкіл і для викладачів цих же предметів у педагогічних технікумів додаткову оплату за перевірку письмових робіт учнів 40 крб. на місяць.
- Встановити, що викладацька робота директорів і завідувачів навчальної частини неповних середніх шкіл і педагогічних технікумів не повинна перевищувати 2 годин на день. Викладацьку роботу цих категорій сплачувати додатково до основного окладу по дійсній кількості годин викладацької роботи з розрахунку ставки заробітної плати викладача відповідної категорії.
- За виконання обов'язків класних керівників 5-10 класів неповної середньої і середньої школи встановити додаткову плату поверх заробітної плати за уроки (робітничих селищ і сільських місцевостях 30 крб., для міст 50 крб.) [152].
- Для завідувачів початкових шкіл встановлені цією постановою місячні ставки заробітної плати включають оплату 4-х годин обов'язкової щоденної викладацької роботи. Завідувачі початкових шкіл, звільнені від викладацької роботи оплачуються за цими ж місячними ставками.
- Ставки заробітної плати вчителів шкіл з спеціальним режимом (для дітей із вадами слуху або зору, порушенням мозкової активності) обчислювати на 25% вище встановлених для вчителів відповідних масових шкіл.

У постанові від 10 квітня зазначено, що для вчителів початкових і середній шкіл будуть присвоєні персональні звання. Персональні звання надаються народними комісарами освіти і є довічними. Позбавлення цих звань може бути проведено тільки за ухвалою суду. РНк і ЦК ВКп(б) вставили, що право викладання в початковій, неповної середньої і середньої шкіл надається надалі тільки особам, яким надано відповідне персональне звання. Народним комісаром освіти радянських республік запропоновано провести до 1 серпня 1938 року атестацію на звання вчителя початкової і середньої школи всіх осіб,

які тепер працюють вчителями. Призначення вчителів і завідувачів початкових шкіл, а також вчителів і директорів неповної середньої школи і вчителів перших 7 класі середньої школи провадиться народними комісарами освіти автономних республік і завідувачами крайовими обласними відділами народної освіти [15].

Раднарком СРСР встановив виплачувати заробітну плату вчителям в містах, районних центрах і робітничих селищ 2 рази в місяць: 16 і 1 числа кожного місяця, а в сільських місцевостях 1 раз в місяць 20 числа. За запізнення або неповне перерахування передбачених бюджетом сім на видачі заробітної плати вчителям, завідувачів міських і районних фінансових відділів притягуватиметься до суду.

Результати таких постанов по одержанню зарплатної плати по нововстановленим ставкам можна проаналізувати на прикладі ярмолинецької української середньої школи. Вчителі молодшого концентру Тюрєва і Маліновська, які раніше мали по 112 крб. після реформування отримали 330 крб. Твардовська одержала 240 крб замість 93. Зарплата учительки Епельгольц підвищилась вдвоє. Набагато збільшилась зарплата у вчителя з математики Лернера, який отримував 450 крб тепер має 800, Шептовецька - 546 проти 290 крб. викладач географії Гальперін одержав 617, замість 290 крб. [14].

Педагогічний колектив Вихилівської початкової школи у відповідь на постанову партії і уряду про вчителів, організували між собою змагання на краще викладання, завершення навчального року. Викликано на соцзмагання педколектив антоновецької школи.

У газеті зазначено «...цю важливу справу піднесення культурності населення, виховання свідомих борців за соціалістичну справу...пожвавити роботу шкіл та гуртків домогтися до початку 1937 року повну ліквідацію неписьменності та малописьменності - справа честі кожної сільради, колгоспу, всіх активістів» [31].

Як і раніше було зазначено, учителі, які нехтували постановами, були привселюдно опубліковані у газеті. До прикладу, Вчитель Мельник І. із с.

Скаржинці, який не виконував поставлених цілей, тобто не проводив ніякої масово-пояснювальної роботи на селі щодо здійснення заходів партії й уряду. Такі вчинки гостро засуджувались, а у цьому випадку Мельника І. ще й підозрювали у змові із «куркулями». Коли сільрада знайшла у його батька жорна, забрала їх і поламала, то Мельник не витерпів і сильно облаяв бригаду, а згодом передав по селу, щоб ховали жорна від бригади. Для справжнього радянського учителя це зовсім не личить. Адже він перший повинен показати приклад боротьби за здійснення завдань партії і уряду і за собою вести масу. Період сталінських репресій також негативно вплинув і на працівників у сфері освіти, бо єдиний не уважний крок до «контрреволюційної діяльності» міг коштувати дуже дорого – від арешту до ув'язнення або навіть смерті. Надмірний ідеологічний тиск обмежував не лише педагогів а й учнів у критичному мислені, що звужувало саму освітню функцію. Адже діти не навчались у сучасному розумінні, а лише завчали готовий матеріал і не могли його піддати сумніву [128].

Варто також висвітлити додаткові заходи, такі як виділення коштів – мільйон карбованців на подарунки дітям та вихованцям дитячих будинків до дня 1-го травня, за пропозицією ЦВК УСРР товариша Г.І. Петровського виділила комісія фонду імені Леніна. На ці кошти було закуплено для дітей одяг та взуття [126].

Навколо вихилівської школи посаджено багато дерев, зроблені доріжки, дві великі зірки. Допомогали піонери: Романішин А., Загребельний Б., Курій Б., Квасниця Є., Войт Ф [137].

Освітня сфера включала в себе не лише навчання предметів, а й трудове виховання. Учні залучали до сільськогосподарських робіт навколо школи або у полях. До прикладу Навколо вихилівської школи посаджено багато дерев, зроблені доріжки, дві великі зірки у цьому допомагали піонери: Романішим А., Загребельний Б., Курій Б., Квасниця Є., Войт Ф.

Спеціально виділені пости в піонерів, які обходили цукробурякові плантації помітили в ловчих ямах довгоносиків. Про це повідомили зразу ж

правління колгоспу, а піонери та учні вийшли в поле визбирувати довгоносиків. На зборах піонери домовились допомагати зібрати високий урожай в 1936 році: «Минулого року ми дістали досвід організації боротьби з шкідниками на полях колгоспу. Закликаємо всіх піонерів та учнів шкіл ярмолинеччини взяти на себе зобов'язання боротись з шкідниками і цим ми допоможемо нашим батькам у боротьбі за сталінський урожай 1936 стахановського року» [52].

Почали приділяти більшу роботу дитячим яслам, які перебували у неналежному стані у Шарівському колгоспі ім. Ворошилова й у с. Вихилівки. Навіть дошкільнята мали брати участь у збиральній кампанії, партапарт зазначав, що дит'ясла повинні відіграти надзвичайно важливу роль. Хоч це і важко уявити, які діти до 3 років мали допомагати у хлібозаготівлі.

21 квітня відбувся X з'їзд ленінського комсомолу. В центрі роботи з'їзду стояли питання навчання у комуністичного виховання підростаючого покоління. Ленін та Сталін не раз вказували, що головне завдання молоді полягає в тому, щоб вчитися комунізму, оволодіти наукою, знанням, культурою. Запровадження всебічного та різноманітного навчання.

Скасовувалось існуюче правило про прийом до партії службової молоді чи інтелігенцією. Соціальна різниця між робітниками й інтелігенцією стирається. Що дозволяла залучити ще більшу кількість населення до соціалістичного режиму [170].

Завдання радянської педагогічної науки цього періоду – брати участь у реформаційних процесах в освіті, супроводжувати їх, коментувати, розкривати методику цього процесу. Завдяки включенню до державної ідеологічної системи морально-етичної тематики, ідей політехнізму, професіоналізму і всеохоплюючого трудового принципу, радянські науковці отримали завдання перекласти цю ідеологію на рівень науки і освіти майже одночасно. Головна причина реформування освіти, за логікою її реформаторів, – існуюча школа «навчання» відірвана від життя, від практики, спрямована на продовження навчання, здобуття вищої освіти. Вона має бути замінена на двоступеневу (восьмирічка й одинадцятирічка) трудову політехнічну школу з виробничим

навчанням, завдання якої не лише давати знання, а й пропонувати досить широкий вибір професій, навчати певної професії, а головне – пробуджувати у школяра любов до праці, формувати працелюбність як провідну моральну рису радянської людини.

Щодо виховної проблематики, яка найбільше відображає ідеологічну складову як державну вимогу до освіти, включаючи сюди й виховне навчання, його політико-ідеологічну спрямованість, то в цей період найбільше проявилось вихолощення й спустошення радянського канону, його пустотно риторичне наповнення, розходження з реаліями. Дієслова «покращити», «оптимізувати», «удосконалити», «поглибити», «розширити» стають звичною лексикою для педагогічної науки, за якою ховалося повторення давно відомих істин, бажання імітувати діяльність, тупцювання на місці [217, С. 36]

Керівництво процесами ідеологічної індоктринації відбувалося за допомогою указів, постанов, резолюцій, розпоряджень та наказів партії, після неї – урядів, які приймалися чітко ієрархізованою системою влади, були обов'язковими до виконання на усіх рівнях, бо директори шкіл і завідувачі відділами науково-дослідницьких установ були членами партії, номенклатурою.

Для радянської педагогіки була характерна цитатність, обов'язкова присутність «вказівок» класиків марксизму. І нині, за відсутності необхідності таких посилань, такого канону, наші науковці-пошукувачі ступенів все ж таки шукають собі канони, заповнюючи їх різноманітними персоналіями, висловами Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка, Г. Ващенка, А. Макаренка та ін. Їхні думки вони вважають канонічними, хоча часто-густо вони не стосуються обраної тематики. Тобто, ідеологізація, створення певного канону є підсвідомим потягом науковців до наслідування радянської педагогіки [211].

Ще одна ознака, перенесена з радянської педагогіки, – це практикоорієнтованість, зв'язок з практикою, не говорячи про вимогу, необхідність впровадження результатів історико-педагогічних досліджень у практику. Це, на превеликий жаль, стосується не лише педагогічної науки, а й

розвитку всієї науки в пострадянській Україні. Ще більш-менш логічно практична складова (і впровадження) звучить, якщо автор зазначає, що підготував курс, семінар і читає його в своєму (або в декількох) університетах, про що надається довідка. Але це взагалі має опосередковане відношення до наукового результату, не має наукової валідності.

Часто ж надаються рекомендації сучасній школі (вишу, дитсадку), навіть коли дослідження віддалене від нас у часі на багато років, навіть століть. Такий антинауковий і антиісторичний підхід не лише зберігся з часів радянської педагогіки, а й сьогодні здобув додаткові імпульси через відповідні науково-організаційні структури, наприклад, не так давно через ВАК, а сьогодні через Міністерство освіти і науки України. Можна було б назвати ще деякі ознаки «радянськості», що свідчать про їх живучість, проте, вважаємо, що історико-педагогічна наука, разом з її позитивною розвивальною тенденцією, має перебороти ці різночитання.

3.2. Політосвітня діяльність та її вплив на життя громади регіону

Одне з найголовніших завдань, що стоїть перед політосвітніми організаціями й насамперед перед партапаратом – це «зразково» обслужити весняну сівбу періодичною пресою – газетами та журналами. Преса була одним із найвпливовіших елементів впливу на населення, бо єдиним джерелом інформації були друковані видання, які піддавались жорсткій критиці з боку редакції, під впливом пролетарських ідей про світле соціалістичне майбутнє. Поширення комуністичних наративів про успіхи політики сталінського режиму створювались картинка ідеального і процвітаючого суспільства [134].

Зважаючи на значне організаційне – пропагандистське значення більшовицької преси і на її роль і у весняній сівбі, наголошувалось про підвищення передплату на газети та журнали, що б кожний колгоспник і бригадир і всі мешканці району були забезпечені газетами й журналами. Партійні організації сіл і колгоспів повинні були негайно надати широку підтримку газетно-поштовому апаратові в його безпосередній роботі по

розповсюдженню преси. Поруч з цим поставили за завдання до кінця березня 1932 р., повністю виконаним весь план обов'язково домогтись довготермінової передплати мінімум на 8-9 місяців.

У кожному колгосп був пресорганізатор, за ним закріплювався певний тиражний план і пресорганізатор повинен був всіма силами сприяти виконанню його. Комсомольська і особливо піонерська організація, взяли на себе обов'язок виділити бригади для збору грошей на передплату, за кожної пригадую було закріплене певне тиражне завдання, виконання якого було обов'язковим. Було покінчено із недоціоонюванням важливості в партійно-виховної й масової роботи у всіх сферах культури.

Проскурівська буксирна бригада в с. Томашівці, борючись за повне виконання тиражних завдань розгорнула роботу по передплаті газет та журналів для бригади. Силами мешканців зібрано 1061 крб. 20 коп. Такі зразки роботи у розповсюдженні газети, повинні були наслідувати всі поштові агентства та листоноші району [208].

Виконання культурної п'ятирічки в районі ілюструють такі дані. В 36 школах соціального виховання навчається 6006 учнів, порівнюючи з 1928 роком, де було 3464, цифри збільшились майже у два рази, зокрема кількість семирічних шкіл зросла з 2 до 12 одиниць, Контингент учителів збільшився майже вдвічі, дитсадками та дитмайданчиками, яких в 1928 р, зовсім не було охоплено 1360 дітей, які записались до школи по ліквідації неписьменності, охоплено понад 3600 мешканців, які страждали на малописьменість – 1750 людей.

З 17 грудня 1933 року в Томашівському колгоспі відкрито агрошколу та політшколу, яка охоплювала своїм навчанням усіх бригадирів, ланкових та колгоспників. Кожного вечора проводились вистави, грали музиканти, було чути співи. Зазвичай будь – які нововведення вели за собою ще більший вплив на свідомість населення, Радянський союз використовував будь – які методи. Мистецтво, література, театр стали інструментом трансляції вигідної картини соціалістичного життя.

У селі Перегінка, гостро засуджувався завідувач клубу Крупільницький, який не взявся за організацію «червоного кутка» та всі книги й газети тримав у закритій шафі, багато сил й ресурсів партії вкладалось саме у вихованні «правильного соціалістичного класу». Тому будь – яке зневажливе ставлення до виконання наказів, могло стати тавром про контрреволюційну діяльність. А права на помилку не мало бути [78].

На X з'їзді ВЛКСМ (Всесоюзний лєнінський комуністичний союз молоді) Косіор наголосив звернути особливу увагу на поведінку молоді й про необхідність розвінчувати романтику хуліганства. Часто люди скаржились на недостойну поведінку: «не треба мати велику сміливість, що б образити жінку або пирнути ножом в беззахисного» [65].

Комсомольські організації повинні були щільно займатися всіма різноманітними формами навчання молоді, починаючи з азів таких як - ліквідація елементарної неписьменності і кінчаючи вивченням іноземних мов, технічним навчанням без відриву від виробництва. По новому поставили питання про прийом молоді до комсомолу. Якщо раніше приймали дітей партійних службовців або інтелігенції, то від 21 квітня 1936 року приймати було дозволено усіх колгоспників. Важливою подією в житті лєнінського комсомолу є прийняття на X з'їзді нової програми і статут ВЛКСМ. Оновлення програми мало на меті закріпити ідеологічні знання в найбільш вразливих головах молодих людей. Розширення впливу ВЛКСМ давало змогу молодіжними організаціям стати активним учасником таких процесів, як індустріалізація та колективізація, зміцнення ідеологічної єдності.

Впровадження нових заходів можна розглянути на прикладі Фрампільської первинної комсомольської організації. Для політичного виховання та підвищення культурно освітнього рівня молоді, були запровадженні такі методи:

1. Охоплення політнавчанням всіх комсомольців та 5 чоловік позаспількової молоді. Систематично потрібно слухати інформації про роботу школи на зборах.

2. Щомісяця на зборах комсомолців і молоді слухали доповіді про міжнародний стан.
3. Щотижня проводили заняття літературного гуртка. На перше заняття опрацьовували твір М. Островського «Як гартувалась сталь». Гурток охопив 10 людей.
4. Для кращого обслуговування книжками колгоспників бібліотека повина поповнюватись новими книгами із художньої літератури.
5. Щомісяця влаштовували масові вечори сільського господарства. На цих вечорах проводився обмін досвідом кращих стахановців.
6. Щомісяця випускали газети при колбуді.
7. Організували при колбуді: драматичний гурток з 15 людей, співочий з 20, а також із крою і шиття.
8. Для ліквідації неписьменності серед 96 людей та малописьменності серед 15 мешканців, виділили 10 культармійців - Фрейдер, Копит, Мейдман, Харламб, Марггуліс, Бронштейн.
9. Навчання вечірньої школи дорослих охопило всю колгоспну молодь. На зборах комсомольців та молодь повинні заслухати інформацію про роботу школи.
10. Навчання агрогуртка охопити 10 молодих мешканців сіл [64].

В галузі роботи школи і серед дітей:

1. 4 травня скликали збори членів комсомолу з піонерактивом. На цих зборах проробили доповідь та ухвали X з'їзду ВЛКСМ про роботу комсомолу в початковій, неповній, середній школі.
2. 9 травня скликали збори піонерактиву для обговорення питання про успішне закінчення учбового року. На зборах заслухували інформацію про відмінників навчання.
3. Допомогали вчителям, особливо молодим у підвищенні кваліфікації, не перевантажували їх, допомагали необхідною літературою.
4. Проводили відбір друзь кращих комсомольців до педагогічного технікума.

5. На зборах комсомольців заслухали інформацію піонервожатого тов. Маргуліса про виконання встановленого режиму та внутрішнього розпорядку у школі, про організацію культурного відпочинку дітей під час дозвілля.
6. Допомогали шкільній бібліотеці в обслуговуванні необхідною літературою учнів.
7. Для допомоги в організації дитячого майданчика при школі прикріпили тов. Ліскера. 20 травня перевіряли роботу тов. Маргуліса і Ліскера .
8. 14 травня переглянули план роботи піонерорганізації. Основу увагу звернули на якість проведення піонерських зборів. Порядок дня повинен включати перевірку успішності окремих піонерів, поведінки, прийом до організації, бесіди вожатого або запрошеного товариша на політичні теми, складання норма, розучування нових пісень, фізкультурних вправ. Проводити влітку загально-загонні спортивні змагання, прогулянки.
9. Зобов'язали вожату Маргуліс Р. відвідувати регулярно середню школу дорослих.

В галузі участі в соціалістичному будівництві:

1. Організування соцзмагання серед молоді найкраще виконання виробничих завдань. Домогтися того, що б кожен комсомолец на виробництві був стахановцем. Допомогати сільраді, колгоспові у виконанні політичних кампаній. Досвід кращих стахановців висвітлювали в стінній газеті.

В галузі оборони соціалістичної батьківщини:

1. Організували військово - стрілецький гурток. Навчанням охопити крім комсомольців 10 людей позаспількової молоді.
2. Організувати гурток по здачі норм ГСО. Навчанням охопити 15 мешканців. Здачею норм на значок ГПО охопити 10 чоловік [64].

Головним завданням партії було виховання мас, зміцнення єдності народу навколо революції, проведення більшовицької українізації, будування культурного нерозривного зв'язка із пропагандою пролетаріату. Особливу

увагу звертав Станіслав Косіор на боротьбу проти українського націоналізму, тому найважливішим завданням стала підготувати українських кадрів, на всіх основних ділянках соціалістичного будівництва, які повинні віддано служити справі соціалізму [170].

За допомогою літератури ширився образ «справжнього робітничого класу.

До прикладу, у газеті рекламували новий роман Шолохова «Піднята ціліна» де оповідається про перехід селян до колгоспних форм господарювання 1929-1930 рр. «Книгу Шолохова повинен прочитати кожен колгоспник, кожен одноосібник, бо вона дійсно збагачує наші знання, наш досвід, підносить сили на боротьбу за соціалізм, за побудову безкласового соціалістичного суспільства». Оспівування досягнення колгоспників, мало на меті створити образ позитивного героя для наслідування [167].

Також до уваги газетної редакції був взятий твір «Вершники» Ю. Яновського, який пропагував пролетарську відданість соціалізму, де головний герой Чубенко постає як залізна людина, яка не знає сумнівів та слабкостей. Виховує мужність, безстрашність та глибоку віру у революцію й «священну» ненависть до ворогів.

У газеті оспівують як геніального поета Пушкіна, що у своїх творах викривав самодержавство і виступає проти кріпацтва, письменник не міг примиритись з пригніченим селянством. Газетна редакція стверджувала, що в його творчості відбивались усі сторони життя країни [160].

Відзначно, що ярмолинецька середня школа добре підготувилась до сторіччя геніального поета Олександра Пушкіна. Кожен клас й кожний учень брав участь у підготовці до пушкінських днів. Літературний гурток опрацював такі твори: «Цигани», «Пісню про віщого Олега», «Казку про царя Салтана». Учні 5 і 6 класів Чавалах, Гоголь, Гладун намалювали портрети Пушкіна і підготували вітрину окремих вирізок віршів Пушкіна. Але знову ж таки створення правильного образу для наслідування, дає людині приклад як потрібно себе поводити і як потрібно думати. Хоч Рада Народних Комісарів і

наголошувала про всебічний розвиток, проте в реальній парадигмі життя це означало, що всі повинні себе вести однаково, що б мати образ справжнього соціаліста [50].

Святкування різних свят, визначних днів у 1930-х роках мало важливе ідеологічне значення, радянська влада використовувала свята для зміцнення соціалістичного світогляду, формування лояльності до режиму й негативно ставилась до нехтуванням або ігнорування святаю

До прикладу, святкування дня РСЧА (Робітничо-Селянської Червоної Армії) населення Чемеровецького краю сприймало без ентузіазму, що одразу привернуло увагу керівництва району. Партійним осередкам було сказано негайно змусити демобілізованих червоноармійців взятись за організацію проведення дня РСЧА та популяризувати матеріали 17-го в'їзду ВКП(б) та 12-го з'їзду КП(б) привернути увагу всіх жителів на виконання постанов [168].

Святкування Міжнародного Комуністичного Жіночого Дня – 8 березня, трудяща жінка повинна була брати активну участь у життя громади. Адже жінка не лише була людських ресурсом, а вихователем «правильної радянської людини» [98].

1936 рік ознаменувався значними змінами, що вплинуло на роль жінки у радянському суспільстві - декларування рівноправності, а з іншою сторони створення образу «справжньої радянської жінки», яка повинна поєднувати активну участь у трудовій діяльності колгоспу із традиційними сімейними обов'язками.

У 1936 році Рада Народних Комісарів ухвалила рішення, що стало важливим етапом у державній політиці - «Про заборону абортів, збільшення матеріальної допомоги породильницям, встановлення державної допомоги багатосімейним, розширення сітки родильних будинків, дитячих ясел і дитячих садків, посилення кримінальної кари на неплатіж аліментів і про деякі зміни в законодавстві про розлучення». Ряд пропозиції повинні були розв'язати такі нагальні проблеми: необхідне матеріальне забезпечення жінок і їх дітей,

державна допомога для багатодітним родин, розвиток пологових будинків, дитячих ясел та садків, становлення мінімальних сум для утримання дитини.

З метою поліпшення матеріального становища за новонароджену дитину виплачували від 32 до 45 крб. Проведення абортів допустити виключно в тих випадках, коли продовження вагітності несе загрозу для жінки або наявність важких, хронічних захворювань. За проведення абортів поза лікарнями або в лікарні без вагомих причини, передбачається кримінальне покарання лікарів - від 1 до 2 років ув'язнення, а якщо людина яка проводила аборт не має спеціальної медичної освіти і проводить операцію в антисанітарних умовах - від 3 років тюремного ув'язнення. А щодо жінок мірою покарання спочатку - громадське догана, при повторному звинуваченні штраф 300 крб.

Встановлено кримінальне покарання за відмовлення в прийомі на роботу жінок з мотивів вагітності або зниження їм зарплати. Також збереження за вагітною жінкою плати з розрахунком останніх 6 місяців роботи.

З метою збільшення стаціонарної пологової допомоги у сільських місцевостях видали постанову збудувати 32 тисячі ліжок для породіль та розгорнути до 1 січня 1939 року 14 400 акушерських пунктів, побудувати та ввести в експлуатацію 800 тисяч ясел. Збільшити у три рази кількість дитячих садочків до 2 100 000 місць до 1 січня 1939 року.

По містах, фабрично-заводських селищах і на залізничному транспорті - спроектувати 400 тисяч дитячих садків. У радгоспах й на підприємствах, як знаходять у сільських місцевостях збільшити план дитячих садків на 60 тисяч. У 1937 створити нових 300 тисяч місць. По сільській місцевості 60 тисяч. у 1938 ще спроектувати 50 тисяч. В другій половині 1936 року підготувати 50 тисяч нових вихователів, для цього виділити 35 млн.крб. [137].

Змінити постанову Раднаркому Союзу від 6 липня 1935 р. про зосередження керівництва й управління всіма дитячими садками в системі наркомомів союзних республік, передавши у відання господарських наркоматів, установ й підприємств ті дитячі садки, в яких перебувають діти робітників і службових цих установ і підприємств, залишивши і віданні наркомів тільки ті

дитячі садки, як обслуговують дрібні установи й підприємства, що не мають своїх садків. Безпосереднє керівництво дитячими садками покласти на адміністрацію підприємства або установи, при яких перебуває садок, із залученням фабрично-заводських комітетів і комсомольських і установ. За накромосами союзних республік зберегти загальне педагогічне керівництво, контроль за правильною побудовою сітками дитячих садків і підготовку педагогічних кадрів. Відповідно до цих постанов було виділено 1 481, 3 млн. для пологових будинків, акушерських пунктів, ясла, молочні кухні й дитячі садки.

На зміну діючих законів про шлюб, сім'ю й опіку подружжя для розлучення повинно поставити відповідну відмітку у паспорті. Також запроваджена оплата реєстрації розлучення у таких розмірах: перше розлучення - 50 крб., друге - 150 крб., третє і більше - 300 крб. При присудженні аліментів стягувалось на утримання однієї дитини $\frac{1}{4}$ отримуваної зарплати позивача, на утримання двох дітей $\frac{1}{3}$, на утримання 3 і більше - 50% зарплати відповідача [230].

Отже, таке явище як «розкріпачення жінки» можна назвати прогресивним, але за цим приховувались політика ще більшої колективізації робочої сили і замітання слідів наслідків голодомору 1933 року. Радянська жінка - це недосяжний ідеал, бути водночас передовою колгоспницею вдень, а увечері люблячою мамою та ідеальною господаркою для чоловіка, а для партії універсальним бійцем за соціалістичне майбутнє й носієм пролетарських ідей.

У підсумку варто сказати, що культура на Поділлі у 1930-х роках переживала суперечливий розвиток. З одного боку, це був період модернізації, розвитку освіти, розширення доступу до літератури, театру та кіно. З іншого боку, масові репресії, Голодомор та згортання українізації завдали непоправної шкоди культурній спадщині регіону. Багато видатних діячів Поділля стали жертвами сталінського терору, а традиційна культура опинилася під загрозою через колективізацію та боротьбу з релігією. Проте навіть у цих умовах місцеві

громади зберігали елементи народної творчості, які стали основою для подальшого культурного відродження в майбутньому.

Говорячи про розвиток культури на Поділлі у 1930-х роках, то варто зазначити, що , як і по всій Україні, були складним та суперечливим періодом. На тлі політики радянської влади, яка намагалася активно формувати «нову соціалістичну культуру», культурний розвиток у регіоні переживав і піднесення, і великі втрати. З одного боку, це був час інтенсивної модернізації та масової освітньої роботи, а з іншого — період жорстких репресій, що суттєво вплинули на інтелектуальне та мистецьке життя Поділля. Масово проводилась освітня та культурна модернізація , була проведена програма з ліквідації неписьменності, масові навчання грамотності охоплювали селян, робітників і навіть літніх людей. На Поділлі створювалися школи для дорослих, бібліотеки та читальні, цим самим розширювали мережі шкіл і вузів, відкривалися нові школи, зокрема семирічки. Навчання відбувалося українською мовою, що відповідало політиці «українізації» початку 1930-х років. У містах Поділля діяли технікуми та училища, де навчали робітничих професій.

Літературно-мистецьке життя також зазнавало змін відбувалось піднесення української літератури, у цей період діяли місцеві літературні гуртки, в яких брали участь письменники та поети з Поділля. Деякі з них здобули загальноукраїнське визнання також у містах, таких як Кам'янець-Подільський, Вінниця та інших, працювали театральні колективи. Значну роль у культурному житті відігравали самодіяльні театральні гуртки, які ставили п'єси на українську та радянську тематику. Кінематограф також став важливим засобом пропаганди, і на Поділлі з'являлися пересувні кіноустановки. Фільми часто мали виховну мету, але були популярними серед селянства. Змінилась також і народна творчість незважаючи на політику радянської уніфікації культури, на Поділлі зберігалася традиційна народна творчість. Вишивка, кераміка, ткацтво і музика залишалися важливою частиною місцевого життя. Народні свята та звичаї, хоча й піддавалися переслідуванням, все ж практикувалися в багатьох селах [218].

Радянська політика українізації сприяла розвитку української культури та мови в перші роки десятиліття. Видавалися книги, відкривалися українські школи та бібліотеки. Проте після позитивно сприйнятої українізації стався голодомор а по його закінченню та згортання українізації на Поділлі, як і в усій Україні, почалися масові репресії проти інтелігенції. Багатьох письменників, учителів і митців звинуватили у «буржуазному націоналізмі» й репресували. Це стало важким ударом по культурному життю регіону. Унаслідок політики колективізації та репресій культура села занепала. Голодомор не лише знищив мільйони життів, а й підірвав традиційні основи культурного життя, оскільки сільські громади були центрами збереження традицій.

У містах Поділля почали з'являтися типові радянські споруди, зокрема будинки культури, клуби та адміністративні будівлі.

Деякі історичні пам'ятки Поділля, як-от Кам'янець-Подільська фортеця, привертали увагу як об'єкти туризму, хоча багато архітектурних споруд зазнало руйнувань або змін.

Радянська влада активно боролася з релігією. Багато храмів Поділля були закриті або зруйновані, а їхнє майно — конфісковане. Це мало руйнівний вплив на традиційну культуру регіону.

У сільських клубах і школах проводилися лекції та виставки, спрямовані проти релігійних вірувань [211].

Висновки до розділу

Отже, одним із пріоритетів комуністичного режиму було підняття рівня культури, за допомогою газети поширювали основні наративи для виховання не лише молоді, а усього дорослого населення. Головними інструментами були книги, музика, література, святкування визначних дат. Ідеологія торкалась усіх сфер дозвілля, що дозволяло постійно мати вплив на виховання народних мас. Доступність газет й проста мова для написання, дозволило захоплювати все більше і більше населення.

Оспівування героїзму праці соціалістичного класу, побудова через літературу позитивного героя для наслідування, а також прославлення «вождів системи» й вороже ставлення до елементів національної ідентичності. А найважливішим елементом запам'ятовування є регулярність. Регулярні дописи у газетах, реклама літературних творів, доповіді про стан культури, а особливо досягнення у порівнянні дореволюційних подій.

Школами часто користувались як центрами пропаганди. Діти селян повинні були засвоювати не лише науки, а й трудове навчання. Звичайно, беззаперечним фактом є збільшення писемності населення й загалом підняття рівня освіченості серед дітей шкільного віку.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено комплексний і всебічний аналіз матеріалів газети «Колгоспник Прикордоння», що дало можливість теоретично узагальнити і вирішити наукову проблеми, яка вперше вирішується в історичній науці. Використавши, матеріали цього періодичного видання ми дослідили про громадсько-політичне і культурно-освітнє життя Кам'янець-Подільської області у 30-х ХХ ст. Проблематика роботи лише частково досліджувалася сучасними українськими вченими. Комплексні видання із цієї теми відсутні. Використання наукової літератури, матеріалів періодичного видання, що досліджується, принципів і методів історичного пізнання забезпечило виконання поставлених нами завдань. Історіографія проблеми громадсько-політичного та культурно-освітнього життя Кам'янець-Подільської області 1930-х років, відображеного в матеріалах газети «Колгоспник прикордоння», демонструє різноманітність підходів до вивчення періоду. Значна частина дослідників зосереджується на політичному контексті та ролі преси як пропагандистського інструменту. Водночас недостатня увага приділена глибокому аналізу локальних аспектів культурно-освітнього життя регіону, що створює перспективи для подальших досліджень.

Аналізуючи українську радянську пресу 30-х рр. ХХ ст. як важливе історико-пізнавальне джерело, віднаходимо на її сторінках багато відомостей, що свідчать про злочини більшовицької влади в Україні. Радянська влада активно використовувала підневільну пресу як важливий ідеологічний і пропагандистський засіб для боротьби проти українських національних сил і селянства. Для цього використовували методи психологічного тиску і залякування, дискредитації та дезінформації, тож і саму пресу можна вважати співучасницею злочинних дій тоталітарного режиму. Українські радянські періодичні видання 30-х і наступних десятиліть ХХ ст. наочно засвідчують, що в тоталітарних умовах преса не виконувала свої основні функції, була неспроможна об'єктивно висвітлювати події, відображати плюралізм думок та

відстоювати правду, натомість стала ідеологічною зброєю партії влади у боротьбі з народом.

Початок 1930 р. ознаменував собою закінчення політики НЕПу й започаткував процеси індустріалізації й колективізації, радянська влада примусово об'єднувала селянські господарства в колгоспи. Це супроводжувалося конфіскацією землі, худоби, інвентарю а тих, хто чинив опір або потрапляв під категорію «куркулів», висилали в табори, до Сибіру або ж репресували. На Хмельниччині, тоді вона входила до складу Вінницької області, багато заможних селян було оголошено «куркулями» та депортовано. Це зруйнувало традиційну сільську спільноту. Після колективізації був голодомор 1932–1933 років, який довгий час замовчувався і був «білою плямою» в історії. Кам'янець-Подільський район як і велика частина України постраждала від штучно створеного голоду. Вимоги до хлібозаготівель були настільки високими, що селяни залишалися без зерна навіть для власного споживання, а за невиконання планів хлібозаготівлі накладали штрафи натурою, вилучали останнє майно та продукти харчування саме це і призвело до масової смертності серед селян, особливо в бідних родинах. Звичайно у дописах газети не згадувалось нічого про голод на селах, лише публікувалась статистика хлібозаготівельних планів, які були не підйомні для сільського населення. Вилучення будь – якого продовольства, м'яса, молока, сиру, зернових культур стало причиною штучного голоду, який охопив усю Україну, якщо порівнювати Поділля із іншими областями, то наш район зазнав меншого лиха. Одним із надійних джерел дослідження голоду є книги, де описані свідчення очевидців, аналіз таких публікацій, дозволяє відтворити реальну картину життя.

Через високу смертність багато сіл на Поділлі спорожніли. Деякі з них так і не змогли відновитися після трагедії. Традиційна сільська культура, яка була основою життя Поділля, зазнала значних втрат. Колективізація та репресії викорінили багато звичаїв і традицій, пов'язаних із селянським побутом. Пам'ять про Голодомор довгий час замовчувалася. Люди боялися говорити про

трагедію навіть через десятиліття, що стало наслідком радянської пропаганди і репресій.

Форсована індустріалізація за прогнозами Й. Сталіна, повинна була довести усьому світу, що соціалізм це процвітаючі теперішнє і світле майбутнє.

Політичні репресії були протягом всього цього часу розпочавшись ще до 1930 років , саме в цей час радянська влада посилила боротьбу з реальними і вигаданими «контрреволюціонерами». Що включало репресії проти української інтелігенції, а також звичайних селян і робітників. Таким чином у селах часто арештовували тих, хто висловлював невдоволення колективізацією чи політикою партії. Багатьох людей звинувачували у шкідництві або шпигунстві й засуджували до розстрілу або ув'язнення в ГУЛАГах в першу чергу репресії торкнулися й місцевої еліти, зокрема вчителів, лікарів, та інших представників інтелігенції.

Наслідками цього стали значні демографічні втрати на Хмельниччині внаслідок Голодомору та репресій були значними. Багато сіл втратило значну частину населення сильно постраждала традиційна культура і господарство регіону було ліквідовано залишки місцевої самоврядності та національної свідомості та прийшов страх, що надовго залишився в пам'яті людей.

Щодо культурної та освітньої галузі, усі зміни були запровадженні для формування нової людини, нового менталітету, опорою для якого служить Маркс, Енгельс, Ленін. Позитивними змінами варто зазначити ліквідацію неписьменності, яка дала швидкий поштовх для розширення систем шкіл по селах. Всебічний розвиток був головною метою виховання в освітніх осередках. Але, звичайно, не забували й про трудове виховання. Дітей закликали на допомогу батькам у хлібозаготівельних планах, знищенню шкідників і закінченню збиральних кампаній. Молодіжні осередки були важливими для виховання «справжньої радянської людини», тому що крихкий розум дітей піддається найлегше у вивченні ідеологій. Молодіжні вечори теж мали на меті впровадження ідеології, пісні й література включали в себе неочевидний, але

впливові елементи, прославлення спадщини Леніна або створення через оповідання «правильного» радянського персонажа або ж навпаки антигероя. Таким чином, 1930 – х роки стали остаточним періодом закріплення ідеології Радянського Союзу на теренах України.

Матеріали періодичної преси

1. 1929 чотири роки п'ятирічки 1933. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 1 січня № 1 – (136). С.1.
2. Анатоль Ма. Добитися повної перемови на фронті м'ясозаготівлі. *Колгоспник прикордоння*. 1932 р. Грудень. № 120 – (133). С. 1.
3. Анатоль Ма. Кульчицький С. Гноїям хліба – суворої кари. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 12 грудня. № 117 – (130). С. 1.
4. Анатоль Ма. Куркульським саботажникам картоплезаготівель не місце на партії. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 1 січня. № 1 – (136). С. 3.
5. Анатоль Ма. Томашівська сільрада припинила хлібозаготівлі. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 6 грудня. № 115 – (128). С. 1.
6. Безрука Катерина. Закінчити перевірку цукрових буряків. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 26 травня. № 70 – (620). С. 1.
7. Бейтельман Геня. Преміюють кращих учнів. *Колгоспник Прикордоння*. 1937 р. 22 грудня. № 168 – (718). С. 2.
8. Більше уваги підготовці до іспитів. *Колгоспник Прикордоння*. 1936. 22 травня. № 68 – (618). С. 2.
9. Блейхман Г. Готуються до зимової перерви. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 24 грудня. № 169 – (719). С. 2.
10. Ближчим днями вивершити реалізації позики «4-го вивершити». *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 1 січня. № 1 – (136). С. 2.
11. Бригада «К.-П.» Ан. Марутовський, Похалюк. Бригадир Сайко підриває трудову дисципліну. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 5 серпня. № 72 – (207). С. 1.
12. Бригада «КП» Голуб, Олійник. Перші наслідки виробничо – культурного походу. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 21 грудня № 123 – (258). С. 1.
13. Бриндак Ф. Мірон М. Куркульський агітатор в сільраді. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 12 грудня. № 117 – (130). С. 1.

14. Бронштейн. Вчителі одержують зарплату за новими ставками. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 22 квітня. № 54 – (604). С. 1.
15. Брун. Міжрайонний базар у Проскурові. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 18 квітня. № 52 – (602). С. 2.
16. Бузінська Ніна. Першу шарівку проведемо за півдня. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 6 квітня. № 46 – (596). С. 1.
17. Бутович, Лушан, Боднарівський, Чернюк, Бай. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 3 грудня. № 114 – (127). С. 2.
18. В. Тюрева. Підготуватись до оздоровчої кампанії. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 26 травня. № 70 – (620). С. 2.
19. Величко, Подфігурний. Прогульник – ворог соціалістичного будівництва. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 3 грудня. № 114 – (127). С. 2.
20. Від першої до другої п'ятирічки. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 1 січня. № 1 – (136). С. 1.
21. Войт. Треба організувати шкільну роботу. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 18 лютого. № 17 - (152). С. 4.
22. Волгін Бур'янами вкрито поле. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 26 травня. № 70 – (620). С. 1.
23. Волгін. «Самі знаємо, що робити». *Колгоспник Прикордоння*. 1936. 22 травня. № 68 – (618). С. 1.
24. Волгін. Псують буряки. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 17 травня. № 65 – (615). С. 1.
25. Вороги народу перед ленінським судом. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 24 березень. № 40 – (590). С. 2. Всесоюзна нарада дружин господарників інженерно – технічних працівників важкої промисловості. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 15 травня. № 64 – (614). С. 1.
26. Всесоюзна нарада дружин командного й начальницького складу РСЧА. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 24 грудня. № 169 – (719). С. 2.
27. Всесоюзне змагання жіночих тракторних бригад. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 20 травня. № 67 – (617). С. 2.

28. Всі на боротьбу з шкідника. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 5 травня. №59 – (609). С. 1.
29. Вчитель. Порушників шкільного режиму та дисципліни – геть з школи. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 9 січня. № 4 – (139). С. 1.
30. Готуються до першого травня. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 16 квітня. № 51 - (601). С.2.
31. Гвинтер. Жодного неписьменного та малописьменного. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 8 травня. № 61 – (611). С. 2.
32. Героїчний приклад пролетарської солідарності. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 24 травня. № 69 – (619). С. 2.
33. Голова облвиконкому Ол. Трипільський. Секретар Обкому КП(б) В. Чернявський. Про заходи по підвищенню врожайності, контрактації і заготівлі конюшини в 1936 р. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 20 травня. № 67 – (617). С. 1.
34. Голова Ради Народніх Комісарів УСРР – В. Чубар. Керівний справ Ради Народніх Комісарів УСРР – ЛЕГКИЙ. Про весняний засів в одноосібних господарствах і засипку ними насіння порядком самозобов'язань. З постанови Ради Народніх Комісарів УСРР з 13 лютого 1933 року. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 18 лютого. № 17 – (152). С.3.
35. Голова Ради Народніх Комісарів УСРР – В. Чубар. Керівничий Справ Ради Народніх Комісарів УСРР – Легкий. Про весняний засів в одноосібних господарствах і засипку ними насіння порядком самозобов'язань. Х постанови Ради Народніх Комісарів УСРР з 13 лютого 1933 року. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 18 лютого. № 17 - (152). С. 3.
36. Голова РВК Гризунов. Секретар РПК Себало. Про терміни осінньої сівби 1934 р. *Колгоспник Прикордоння*. 1934 р. 14 серпня. № 97 (539)
37. Голова РНК СРСР В. Молотова (Скрябін). Секретар ЦК ВКП Й. Сталін. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 21 січня. № 8 – (143). С. 1.

38. Голова РНК УРСР – П. Любченко. Секретар ЦК КП(б)У – С. Косіор. Про хід і якість ремонту тракторів. Постанова РНК УРСР і ЦК Кп(б). *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. № 169 – (719). С. 1 – 2.
39. Готуються до фестивалю. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 24 травня. № 69 – (619). С. 1.
40. Гридасов, Самардак, Мельник. Цілковитою підготовкою зустрічаємо жнива. *Колгоспник Прикордоння*. 1933. 5 липня. № 60 – (195). С.1.
41. Д. Розчавити кубло розкрадників в Перегінському колгоспі. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 12 грудня. № 117 – (130). С. 2.
42. Д. Ш. Кожний комуніст і комсомолец мусять опанувати революційну теорію. Кооперативний партосередок не організував марксо – ленінське навчання. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 18 січня. № 7 – (142). С. 4.
43. Два дні, що вирішують перемогу. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 30 вересня. № 95 – (229). С. 1.
44. Два трактори стоять без роботи 2 дні. *Колгоспник Прикордоння*. 1934 р. 25 березня. № 32 – (293). С. 1.
45. Двухрічна школа майстрів вишивання. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 26 травня. № 70 – (620). С. 2.
46. Демонстрація щасливого народу. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 6 травня № 60 – (610). С. 1.
47. Державі потрібен хліб, а не теревені. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 27 листопад № 112 – (125). С.1.
48. Динька. Сидорчук. Місце колгоспних коштів в Держбанку. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 рік. 10 серпня. № 74 – (209). С. 2.
49. До райпатзборів вивершити річне завдання м'ясоподатку. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 24 грудень. № 124 – (259). С. 2.
50. Добре проведуть пушкінські дні. *Колгоспник Прикордоння*. 1937 р. 10 лютого. № 17 – (739). С.1.
51. Дозволено безборонно продавати худобу та м'ясо. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 1 січня. № 1 – (136). С. 4.

52. Допоможемо батькам в боротьбі з шкідниками. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 6 травня № 60 – (610). С. 2.
53. Дябел. Організувати військове навчання. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 30 травня. № 72 – (622). С. 2
54. Ейделман М. Колгоспниці не знають своїх ланок. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 12 квітня. № 49 – (599). С. 1.
55. Жміль. Що криється за теревеням про неврожай. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 27 листопада. № 112 – (125). С. 1.
56. З зали судового засідання. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 18 листопада. № 109 – (122). С. 4.
57. З лозунгів УК ВКП(б) до 1 травня 1936 р. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 26 квітня. № 56 – (606). С. 1-2.
58. За прикладом Буринських Колгоспників. Готуватись до весняної сівби. Цифри і факти ілюструють про підготовку. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 24 січня № 9 – (144). С.1.
59. Заст. Голови Ради народніх комісарів УСРР О. Сербиченко. Т. В. О. керівничого справ Радин народніх комісарів УСРР А. Блеєр. Про хиби в організації та боротьби з утратами врожаю зернох. Постанова Ради Народніх Комісарів УСРР. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 21 листопада № 110 – (123). С.1.
60. Заст. Редактора Ф. Важельський. Перепис населення всенародна справа *Колгоспник Прикордоння*. 1937 р. 15 грудня. № 165 – (715). С. 2.
61. Захарчук. Колгоспник Іванець Стах одержує 2234 клг. Хліба. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 20 листопада. № 108 – (121) . С. 2.
62. Заходи фрампільської первинної комсомольської організації по реалізації ухвал Х з'їзду ВЛКСМ. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 15 травня. № 64 – (614). С.2.
63. Збільшення вартості трудодня залежить від самих колгоспників. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 18 грудня. № 119 – (132). С. 2.

64. Золотарьов. Розвінчати «хуліганську романтику». *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 22 квітня. № 54 – (604). С. 2.
65. Й. Коєн. Бездіяльний Цапін. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 рік. 12 травня. № 63-(613). С. 2.
66. К. Негайно розрахуватись з колгоспом за здану продукцію. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 18 січня. № 7 – (142). С. 4.
67. К.Д. Прорив – наслідком бездіяльності. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 3 січня. № 2 – (137). С. 1.
68. Кінофестиваль колгоспної молоді. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 5 травня. №59 – (609). С. 2.
69. Клюнов. Буйоловецький, Татаринецький і Скаржинецький. Млини мелють зерно за мірчук, а за спасибі. Карати розбазарювачів мурчука без милости. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 6 січня. № 3 – (138). С. 1.
70. Ковальський. Жодного граму насіння на поталу мишам. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 9 січня. № 4 – (139). С. 1.
71. Ковальчук. Виконати фінплан по всім галузям. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 рік. 12 травня. № 63-(613). С. 2.
72. Ковальчук. Високоякісно провети облік. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 15 травня. № 64 – (614). С. 1.
73. Ковальчук. Район продовжує відставати. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 6 грудня. № 161 – (711). С. 2.
74. Ковальчук. Рапортувати з'їздові виконанням плану мобкоштів. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 14 листопада. № 151 – (701). С. 2.
75. Коєн, Мазур. Викорінити всі хиби в готуванні до сівби. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 12 січня. № 5 – (140). С. 1.
76. Козловський. Покінчити з бездіяльністю в молоко заготівлі. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 18 листопада. № 109 – (122). С.4.
77. Колісник З., Сірман, Тюх, Колісник І. Віддай мандат. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 27 листопада. № 112 – (125). С.2.

78. Комаров. Осторонь культурно – виробничого походу. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 24 грудня № 124 – (259). С. 1.
79. Комарук. 65 місце в області – ганьба для району. *Колгоспник прикордоння*. 1933 р. 8 серпня. № 73 – (208). С. 1.
80. Комуніст. Рішуче посилити темпи готування до нового навчального року. Зривників шкільного будівництва карати. *Колгоспник Прикордоння*. 1934 р. 25 березня. № 32 – (293). С. 2.
81. Конкурс на виконання плану м'ясоздачі. *Колгоспник Прикордоння*. 1934 р. 17 лютого. № 22 (464). С.2.
82. Кордонець. Реалізувати постанову уряду про одноразовий податок. *Колгоспник Прикордоння* 1932 р. 6 грудня. № 115 – (128). С. 4.
83. Куткова комісія. Лабань Катерина приховувала свій хліб. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. № 107 – (120). С. 2.
84. Лискун. Запровадження сівозміни – шлях до підвищення врожайності. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 30 січня. № 11 – (146). С. 1.
85. М – ке. Скерувати всю виробничу активність на успішне проведення ремонту тракторів. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 21 січня № 8 – (143). С. 1.
86. М – о. Сказинецька, Голохвастівська і Ярмолинецька сільради по – більшовицькому розгорнули боротьбу за дотермінове виконання фінплан IV кварталу. Протягом листопада повністю виконати фінплан IV кварталу. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. Листопад. № 107 – (120). С. 1.
87. М. Мищінський. Заслуговує уваги суду. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. Листопад. № 107 – (120). С. 1.
88. М. Р. Винних у псуванні суперфосфату покарано. *Колгоспник Прикордоння*. 1934 р. 26 лютого. № 22 – (283). С. 1.
89. М'ясніков. До суду Антоновецьких шкідників. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 21 січня. № 8 – (143). С. 1.
90. Мазур. Приймак грот пшеницю. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 6 грудня. № 115 – (128). С. 1.

91. Макмисішин В. Гройсман М. Готують всі. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 рік. 28 квітня № 57 – (607). С. 1.
92. Марутовський, Скромінський. Тут правильно організовано працю. *Колгоспник Прикордоння* 1933 р. 12 січня. № 5 – (140). С. 2.
93. Матус. Вчинок, що не гідний чесного колгоспника. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 12 грудня. № 117 – (130). С. 1.
94. Матус. Підфігурний нехтує роботу по хлібозаготівлі. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 6 грудня. № 115 – (128). С. 1.
95. Мироненко. 126 цнт. натурпозики негайно повернути державі. *Колгоспник Прикордоння* 1933 р. 12 січня. № 5 – (140). С. 2.
96. Мироненко. Розтрошити куркульський саботаж у мобілізації коштів. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 рік. 10 серпня. № 74 – (209). С. 2.
97. Мишчінський Тимченко. Скаржинецький партосередок не бореться за засипку насіння односібниками. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. Лютий. № 13 – (148). С. 1.
98. Міжнародний жіночий комуністичний день – революційне свято всіх трудящих. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 8 березня. № 23 – (158). С. 1.
99. Михайлюк. Вечірню школу відвідують 25 чоловік. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 20 травня. № 67 – (617). С. 2.
100. Мішчинський. Горецький переховує куркульський хліб. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 3 грудня. № 114 – (127)
101. МТС – на передові позиції готування до весняної сівби. *Колгоспник прикордоння*. 1933 р. 1 січня. №1 – (136). С. 1.
102. Найсуворіші репресії вжити до злісних конктрактиків. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 18 листопада. № 109 – (122). С.1.
103. Нарада стахановців тваринництва. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 24 травня. № 69 – (619). С. 1.
104. Наральський. Бриндак та Рудь спекулюють хлібом. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 1 січня. № 1 – (136). С. 3.

105. Народний Комісар Фінансів Союзу РСР – Г. Гринько. Умови і правила випуску державної внутрішньої позики другої п'ятирічки (випуск четвертого року) і конверсії раніше випущених внутрішніх державних позик. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 3 липня. № 89-(639). С. 1 – 2.
106. Негайно розрахуватись з колгоспом за здану продукцію. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 18 січня. № 7 – (142). С. 4.
107. Нечепоренко. Рішуче і негайно повернутись лицем до готування до сівби. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 18 січня. № 7 – (142). С. 4.
108. ОблавготЗерно. До всіх поставників зерна державі. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 5 серпня. № 72 – (207). С. 1.
109. Одноосібник. Ні одного кілограма м'яса не заготовлено. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 30 січня. № 11 – (146). С. 1.
110. Озброїти наукою Маркса – Леніна – Сталіна кожного комуніста, комсомольця колгоспника активіста. Партнавчання поєднано з боротьбою за здійсненн всіх завдань партії. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. Грудень. № 120 – (133).
111. Олішевич Катерина. Вже провели бенкетування. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 10 травня. № 62 – (612). С. 1.
112. Організувати насінньові фонди, правильно розподілити колгоспні прибутки. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 18 грудня. № 119 – (132). С. 2.
113. Основні завдання ленінської національної політики на Україні. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 26 грудня № 125 – (260). С. 1.
114. П. Вінокуров. Основний закон СРСР. *Колгоспник Прикордоння*. 1937 р. 22 грудня. № 168 – (718). С. 1.
115. П'ясецька Зофія. Енергійніше почали підготовку. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 24 грудня. № 169 – (719). С. 2.
116. Палка подяка товаришеві Сталіну. *Колгоспник Прикордоння*. 1937 р. 13 грудня. № 154 – (714). С. 1.

117. Перевибори споживчої кооперації відзначити дотерміновим виконанням й перевиконанням квартального плану мобілізації коштів. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 20 листопада. № 108 – (121). С.1.
118. Перець. Боротись за дисципліну, за якість навчання в школі. Опанувати методику роботи. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 18 лютого. № 17 - (152). С. 4.
119. Петров, Нечипоренко. Темпи ремонту тракторів абсолютно незадовільні. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 15 січня. № 6 – (141). С. 4.
120. Пильну увагу господарському обліку в колгоспах. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 21 січня. № 8 – (143). С. 1.
121. Під прапором Леніновим. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 21 січня. № 8 – (143). С. 1.
122. Підсумки першої п'ятирічки. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 15 січня. № 6 – (141). С 1 - 4.
123. Підсумки першої п'ятирічки і народньо – господарський план 1933 року, першого року другої п'ятирічки. З резолюції об'єднаного пленуму ЦК і ЦКК ВКП(б) на доповіді т. Сталіна, Молотова і Куйбишева, ухвалена 10 січня 1933 року. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 18 січня. № 7 – (142). С. 1 – 3.
124. Пілат. 2500 цнт. Буряків в полі. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 6 грудня. № 161 – (711). С. 1.
125. По – більшовицькому виконаймо відповідальне завдання – план заготівлі картоплі. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 18 грудня. № 119 – (132). С. 1.
126. Подарунки патронованим дітям. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 20 квітня. № 53 – (603). С.2.
127. Положення про політвідділи радгоспів. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 18 січня. № 7 – (142). С. 3.
128. Пост «К – П». Для радянського вчителя це не личить. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 24 грудня № 124 – (259). С.2.

129. Постанова бюро Ярмолинецького РПК від 4 – го січня 1933 року. Про партійну і організаційно – масову роботу в зв'язку з ремонтом тракторів до весни 1933 року. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 року. 6 січня. № 3 – (138). С. 1.
130. Похалюк. Комсорг вивчає народні танці. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 24 травня. № 69 – (619). С. 2.
131. Премія за молокопоставки. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 26 травня. № 70 – (620). С. 2.
132. Пресу – на боротьбу за успішне проведення весняної сівби. *Колгоспник Прикордоння*. 1934 р. 25 березня № 32 – (293). С.2.
133. Приборкати шкідників з Лехнівського колгоспу. «Трійка». *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 3 січня. № 2 – (137). С. 1.
134. Причепурюють школу. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 28 квітня. № 57 – (607). С. 2.
135. Про акти ігнорування тисячниці Босняцького колгоспу Безрукої Катерини. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 рік. 10 травня. № 62 – (612). С. 1.
136. Про боротьбу з шкідниками цукрових буряків. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 8 травня. № 61 – (611). С. 1.
137. Про заборону абортів, збільшення матеріальної допомоги породильницям, встановлення державної допомоги багатосімейним, розширення сітки родильних будинків, дитячих ясел і дитячих садків, посилення кримінальної кари на неплатіж аліментів і про деякі зміни в законодавстві про розлучення. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 2 липня. № 88 – (638). С.1.
138. Про заборону абортів, збільшення матеріальної допомоги породильницям, встановлення державної допомоги багатосімейним, розширення сітки родильних будинків, дитячих ясел і дитячих садків, посилення кримінальної кари на неплатіж аліментів і про деякі зміни в

- законодавстві про розлучення. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 2 липня. № 88 – (638). С.2.
139. Про заготівлі масла, молока і сиру. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 1 січня. № 1 – (136). С. 4.
140. Про занесення на чорну дошку сіл, які злісно саботують хлібозаготівлі. З постанови РНК і ЦК КП(б). *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 12 грудня. № 117 – (130). С. 1.
141. Про збиральну кампанію 1936 р. Резолюція пленуму ЦК КП(б)У, ухвалена на засіданні 23 травня 1933 року. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 28 травня. № 71 – (621). С .1.
142. Про зміну строків у проведенні іспитів у школах. *Колгоспник Прикордоння*. 1936. 22 травня. № 68 – (618). С. 2.
143. Про конкурс на кращу бригаду, колгосп та сільраду. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 4 червня. № 52 – (187). С. 2.
144. Про матеріально – технічну базу і організацію приймання на заготпунктах. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 30 травня. № 72 – (622). С. 1.
145. Про норми м'ясозаготівель. *Колгоспник Прикордоння*. 12 – го грудня 1932 року № 117 – (130). С.2.
146. Про обласний з'їзд колгоспників і трактористів. Постанова Облкому КП(б) від 13 лютого 1934 року. *Колгоспник Прикордоння*. 1934 р. 20 лютого. № 23 (455). С. 1.
147. Про одне обурення голови лисівської сільради. *Колгоспник Прикордоння*. 1936. 22 травня. № 68 – (618). С. 2.
148. Про організацію хлібозаготу 1936 року. Організація хлібоздачі. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 30 травня. № 72 – (622). С. 1.
149. Про перебіг готування до сівби. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 рік. 9 січня. № 4 – (139).
150. Про перебіг складання виробничо – фінансових плянів по колгоспах і бригадах та опрацювання робітних плянів щодо засіву.

- Постанова Обкому КП(б) від 27 січня 1933 року. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. Лютий. № 13 – (148). С. 1.
151. Про персональні звання для вчителів початкових і середніх шкіл. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 16 квітня. № 51 – (601). С.1.
 152. Про підвищення заробітної плати вчителям і іншим шкільним працівникам. Постанова Ради Народних Комісарів Союзу РСР і Центрального Комітету ВКп(б). *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 14 квітня. № 50 – (600). С.1.
 153. Про ремонт тракторів до весняної засівної кампанії. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. Лютий. № 13 – (148). С. 2.
 154. Про хід виконання пляну хлібозаготівель по с. Б.-Писарівці. *Колгоспник Прикордоння*. Листопад. 1932 р № 110 – (123). С. 1.
 155. Про хлібоздачу. Постанова обкому КП(б)У від 5 жовтня 33 р. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 10 жовтня. № 98 – (233). С. 1.
 156. Про ясельну справу (з постанови Ради Народніх Комісарів). *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 18 листопада. № 109 – (122). С. 3.
 157. Пролетарі всіх країн світу. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 1 травня. №58 – (608). С. 1.
 158. Промова тов. Калініна. *Колгоспник Прикордоння*. 1934 р. 20 лютого. № 23 (455). С. 1.
 159. Проти розмагнечености, за повне виконання пляну хлібозаготівлі кожною сільрадою і контрактанто. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 24 грудня. № 121- (134). С. 1.
 160. Пушкін і батьківщина. *Колгоспник Прикордоння*. 1937 р. 10 лютого. № 17 – (739). С. 1.
 161. Р. Відставання одноосібного сектору – неприпустиме. (На кущовій парт нараді). *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 18 березня № 26 – (161). С. 4.
 162. Радіонов. Районний кінофестиваль. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 24 квітня. № 55 – (605). С. 2.

163. Радянська Україна створила українську соціалістичну культуру.
Колгоспник Прикордоння. 1933 р. 21 грудня № 123 – (258). С. 2.
164. РАТАУ. Під прапором сталінської Конституції. *Колгоспник Прикордоння*. 1937 р. 11 грудня. № 613 – (713). С. 2
165. РАТАУ. Радянську молодь - на літак! *Колгоспник Прикордоння*. 1937 р. 13 грудня. № 154 – (714). С. 1.
166. Резнікова. Дитяслам – зразкову чистоту і порядок. Більше уваги дит'яслам. *Колгоспник Прикордоння*. 2 липня 1933 рік. № 59 – (194). С.3.
167. Роман Шолохова «Піднята целіна». *Колгоспник Прикордоння*. 1934 р. 25 березня. № 32 – (293). С. 4.
168. Роман. По – ударному готуймось до дня РСЧА. *Колгоспник Прикордоння*. 17 лютого 1934 року. № 22 (464). С. 1.
169. С. Зліквідувати всі хлібні «хвости». *Колгоспник Прикордоння*. 1932. Грудень. № 122 – (135). С. 1.
170. С. Остряков. Комсомол – організатор виховання радянської молоді. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 10 травня. № 62 – (612). С.2.
171. С. Пильно охороняти врожай. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 10 липня. № 65 – (200). С. 2.
172. Садецький. Далі терпіти прогульників в своїх лавах не можемо і не хочемо. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 3 грудня. № 114 – (127). С. 2.
173. Сайко. Про держстрахування на 1934 рік. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 рік. 10 серпня. № 74 – (209). С. 2.
174. Свиня – найвигідніша тварина в сільському господарстві. *Колгоспник Прикордоння* 1933 р. 12 січня. № 5 – (140). С. 2.
175. Секретар Китаєв. Постанова президії Ярмолинецької Рай – КК РСІ від 18-го серпня 1922 року. Про підготування до нового навчального року. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 24 серпня. № 80- (125). С. 2.
176. Секретар обкому КП(б)У В. Чернявський. Про підготовку до бурякової кампанії в 1937 р. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 18 грудня. № 166 – (716). С. 2.

177. Секретар обкому КП(б)У В. Чернявський. Голова Облвиконкому Ол. Триліський. Про хід боротьби з шкідниками. Постанова Обкому КП(б) та облвиконкому від 11 травня 1936 р. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 18 травня. № 66 – (616). С. 1.
178. Секретар окружному КП(б)У – Воробйов. Голова окружному – Яцевський. Про чергові роботи по обробці цукробуряка. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 24 травня. № 69 – (619). С. 1.
179. Секретар прокурівського окружному КП(б) Воробйов. Про скликання окружного зльоту передовиків по цукровому буряку. Голова прокурівського окрвиконкому Яцевський. Постанова Бюро прокурівського окрвиконкому від 19 травня на 1936 року. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 22 травня. № 68 – (618). С. 1.
180. Секретар Проскурівського окружному КП(б)У – Воробйов. Про стан обробітку і підживлення цукрових буряків в окрузі. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 28 квітня. № 57 – (607). С. 1.
181. Сергеев. Високий врожай цукрових буряків – крок до заможного життя. Не залишити жодного необробленого та цукробуряків. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 5 серпня. № 72 – (207). С. 1.
182. Сказинська, Голохвастівська і Ярмолинецька сільради по – більшовицькому розгорнути боротьбу за дотермінове виконання фінплану IV кварталу. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 25 листопада. №107 – (120). С. 1.
183. Слобеденюк. Причепурюють село. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 20 квітень. № 53 – (603). С. 2.
184. Співатимуть нові пісні. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 24 травня. № 69 – (619). С. 2.
185. Сталіна. Готувались з осені. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 26 березня. № 41 – (591). С. 1.
186. Сталінська Конституція – підсумок боротьби за соціалізм. *Колгоспник Прикордоння*. 1937 р. 18 грудня. № 167 – (716). С. 1.

187. Стельмашенко. Причини прориву. *Колгоспник Прикордоння*. 1934 р. 25 березня. № 32 – (293). С. 2.
188. Стопняк. Піклуються за дітей. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 17 травня. № 65 – (615). С. 2.
189. Тарасовський. Куркульських саботажників заготівель хліба, картоплі й м'яса засуджено. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 18 грудня. № 119 – (132). С. 1.
190. Трудящі району передплатили нову позику на 552 тис. крб. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 рік. 8 липня. № 91 – (641). С. 1.
191. У. Коваленко. За витримане комуністичне виховання. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 30 січня. № 11 – (146). С. 2.
192. Фестиваль української пісні, музики і танців. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 24 травня. № 69 – (619). С. 2.
193. Фурман. Не допомагають ланковій. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 24 грудня. № 169 – (719). С. 2.
194. Хоменко. Голова комісії сприяння хлібозаготівлі – спекулянт. *Колгоспник Прикордоння* 1933 р. 12 січня. № 5 – (140). С. 1.
195. ЦК ВКП(б). Про хід обміну партійних документів. Постанова Центрального Комітету ВКП(б). *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 26 травня. № 70 – (620). С. 1.
196. Час вже вивершити хлібозаготівлі. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 15 листопада. №107 – (120). С. 2.
197. Чемерис, Христенко. Ширше організувати позапланові хлібозаготівлі. *Колгоспник Прикордоння* 1933 р. 12 січня. № 5 – (140). С. 1.
198. Чистка партії. Резолюція об'єднаного пленуму ЦК і ЦКК ухвалена 12 січня 1933 року. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 18 січня. № 7 – (142). С. 3.
199. Чому громадська власність священна і недоторкана. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 12 грудня. № 177-(130). С. 2.

200. Ш. В. Забезпечити колгоспи насінням конюшини. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 18 січня. № 7 – (142). С. 4.
201. Шельвашенко, Марутовський А., Смирний В. «Погана» молотарка. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 18 грудня. № 119 – (132). С. 1.
202. Шкляр. Забезпечити 6 – місячні курси У.Ч.Х.. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 3 грудня. № 114 – (127). С. 2.
203. Шклярук. Неоднакова робота. *Колгоспник Прикордоння*. 1936 р. 24 травня. № 69 – (619). С. 1.
204. Щодо збирання цукробуряків. *Колгоспник Прикордоння*. 1933 р. 2 липня. № 59 – (194). С. 1.
205. Юркор. Хоптяр перед пролетарським судом. *Колгоспник Прикордоння*. 1932 р. 3 грудня. № 114 – (127). С. 2. Юркоф. Наслідки ударної роботи у розповсюджені преси .Колгоспник Прикордоння. 932 р. 3 грудня. № 114 – (127). С. 2.

Монографії, книги, статті

206. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні (1917–1953): суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. Книга 2. Київ : Либідь–Військо України, 1994. 686 с.
207. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР. 1917-1941 рр.: джерелознавче дослідження. Київ: Пенмен, 2017. 768 с.
208. Бондар А. Д. Розвиток суспільного виховання в Українській РСР (1917–1967) Київ : Київський університет, 1968. - 226 с.
209. Бондар А.Д. З історії розвитку народної освіти на Україні за роки Радянської влади. Український історичний журнал , 1967. № 11. С. 23–33.
210. Борисов В.Л. Становлення та розвиток загальноосвітньої школи в Україні 1920– 1933 рр.: дис. Канд. іст. наук: 07.00.01. Дніпропетровськ, 2003. 190 с.
211. Бухало С. Освіта на Радянській Україні. Київ : Українське державне видавництво, 1945. 15 с.

212. Вавринчук М.П., Маркова С.В. Голодомор 1932 – 1933 років на Хмельниччині: причини і наслідки. Хмельницький, 2008 р. С. 218.
213. Вакальчук О., Дубровіна Л. Багатотиражні газети 1920–1930-х рр.: до питання методики історико-джерелознавчого дослідження. *Український історичний журнал*. 2022 р. №1. С. 171 – 178.
214. Вакульчук О. А. Становлення і розвиток багатотиражних газет України (1920 – початок 1930 –х років). *Sciences of Europe*. 2021 р. № 70. С. 18-24.
215. Вовк О. Історіографія соціокультурних процесів в українському селі в умовах радянзації у 20-х – на початку 30-х років ХХ. Київ: Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2007. С. 36– 39.
216. Гриценко М.С. Нариси з історії школи в Українській РСР (1917– 1965). Київ : Радянська школа, 1966. 260 с.
217. Грищенко М.М. Сорок років розвитку радянської школи в Українській РСР. Київ : Радянська школа, 1957. С. 5–135.
218. Єфіменко Г.Г. Національно-культурна політика ВКП(б) щодо Радянської України (1932-1938). – Київ : Інститут історії України, 2001. 304 с.
219. Історія Української РСР: У 8 т., 10 кн. Т. 6: Українська РСР у період побудови і зміцнення соціалістичного суспільства (1921–1941) / АН УРСР. Ін-т історії; Голов. редкол.: Ю. Ю. Кондуфор (голов. ред.) та ін.; Редкол. тому: П. П. Гудзенко (відп. ред.) та ін. – Київ: Наук. думка, 1977. 544 с.
220. Костюк Г. О. Сталінізм в Україні (Генеза і наслідки): Дослідження і спостереження сучасника. Київ: Смолоскип, 1995. С.509
221. Культурне будівництво в Українській РСР. Важливіші рішення Комуністичної партії і Радянського уряду. 1917-1959: Збірник документів. В 2 т. Т.1. 1917 - червень 1941 рр. Київ, 1959. 880 с.

222. Кульчицький С. В. Україна між двома війнами (1921-1939 рр.). Київ: Альтернативи, 1999. 336 с.
223. Л. Б. Коваленко, В. А. Маняк «33 – й: Голод: Народна Книга – Меморіал». Київ : Радянський письменник. 1991. 584 с.
224. Морозов А.Г. Відбудова сільського господарства / Історія українського селянства. Нариси : У 2 т. – Київ, 2006.
225. Національні відносини в Україні у ХХ ст.: Збірник документів і матеріалів / Упоряд. М.І. Панчук та ін. – К., 1994. 631 с.
226. Подкур Р. Політвідділи МТС як інструмент державного терору під час Голодомору (на прикладі Вінницької області). З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. 2020. № 2 (54). С. 5
227. Преса Української РСР. 1918 – 1975. Науково – статистичний довідник. Харків: Редакційно – видавничий відділ Книжкової палати УРСР імені І. Федорова, 1976 р. С. 222.
228. Самандас Н.В. Становлення і розвиток системи державних органів управління освітою в Україні (1917–1941 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата наук з державного управління : спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / Київ, 2001. 20 с.
229. Слинько І.І. Соціалістична перебудова і технічна реконструкція сільського господарства України (1927-1932 рр.) Київ : Український історичний журнал, 1961. 121 с.
230. Т. В. Грушева, А. Р. Рябчевська, А. С. Сєденкова Соціальний статус жінки в Радянській Україні у 20-30-ті рр. ХХ ст. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. - 2017. Вип. 47. С. 119-123.
231. Тітова Н. В. Репресії на Поділлі 1930-х років: українська та польська «лінії» / Історія України. Маловідомі імена, події, факти (Збірник статей). Вип.34. 2007. С. 79-115.

232. Газета береже пам'ять поколінь: веб – сайт. URL: <https://vpered-yar.com.ua/novyny/gazeta-berezhe-pamyat-pokolin/> (дата звернення: 24.09.2024 р.)